

Zařazení osob po výkonu trestu do společnosti

Bc. Marie Štikarová

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ ZÁVĚREČNÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marie ŠTIKAROVÁ**
Osobní číslo: **C12085**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:

Téma práce: **Zařazení osob po výkonu trestu do společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- vysvětlení pojmu trestu, funkce a systém trestů
- negativní důsledky výkonu trestu odnětí svobody
- reintegrace osob po výkonu trestu odnětí svobody
- možnosti sociální pedagogiky při řešení problematiky postpenitenciární péče pro osoby po výkonu trestu do společnosti

Součástí práce bude drobný sociologický výzkum provedený kvalitativní metodou polostrukturovaného rozhovoru s respondenty, popř. formou případové studie doplněné kazuistikou spisů OS.

Rozsah závěrečné práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování závěrečné práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

Biendermanová, E. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011.

Brožová, O. Společenské souvislosti trhu práce. Praha: Sociologie nakladatelství, 2003.

Černíková, V. Sociální ochrana. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.

Holá, L. Mediacce. Způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishing a.s., 2003.

Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008.

Kraus, B. Poláčková, V. Člověk-prostředí-výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001.

Matoušek, O. Kolářková, J. Kodymová, P. Sociální práce v praxi. Praha: Portál, 2010.

Radvan, E. Vavřík, M. Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách.

Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

Suchá, J. Valeš, F. Mezi vězením a komunitou. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008.

Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2008.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí závěrečné práce:

Ing. Zuzana Němcová, Ph.D.

Skupina managementu a ekonomiky

Datum zadání závěrečné práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání závěrečné práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

MARIE ŠTIKAROVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 14. 12. 2012

ŠTIKAROVÁ

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce přibližuje v teoretické části zařazení osob po výkonu trestu do společnosti a zhodnocuje význam sociálních pracovníků při jejich začlenění zpět do běžného života. Cílem je popsat průběh nápravy chování těchto osob a zjistit, jak využívají pomoc a péči sociálních pracovníků a jaká nová opatření by tito sociální pracovníci navrhovali pro jejich úspěšný návrat.

Praktická část je věnována případům z praxe, jejich popisům, rozhovorům a rozborům.

Klíčová slova: socializace, trest, péče, sociální pracovník, společnost

ABSTRACT

This thesis outlines integration of people from prison into society in the theoretical part and shows the importance of social workers in their work to integrate ex-convicts back into real life.

The aim is to describe the process of rehabilitation of ex-convicts' behavior and how to use assistance of social workers and what new measures these social workers would propose for their successful integration.

The practical part is focused on real-life cases with descriptions, discussions and analysis.

Keywords: socialization, punishment, assistance, social worker, society.

Děkuji paní Ing. Zuzaně Němcové, za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SPOLEČNOST A KRIMINALITA	13
1.1 CELOŽIVOTNÍ PROCES SOCIALIZACE	13
1.2 PROBLÉMY SOCIALIZACE.....	15
1.3 STAV A VÝVOJ KRIMINALITY	16
1.4 FAKTORY VYVOLÁVAJÍCÍ DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ.....	16
1.5 PACHATELÉ TRESTNÍHO ČINU	17
2 TREST	20
2.1 POJETÍ TRESTU	20
2.2 FUNKCE TRESTU	22
2.3 ÚČEL TRESTU	22
2.4 SYSTÉM TRESTŮ	23
2.5 PEDAGOGICKÉ ASPEKTY TRESTU	25
3 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	26
3.1 SYSTÉM VĚZEŇSTVÍ.....	27
3.2 KONCEPCE ROZVOJE A HUMANIZACE VĚZEŇSTVÍ	29
3.3 PROGRAMY ZACHÁZENÍ.....	30
3.4 PRÁVA A POVINNOSTI VĚZŇŮ	31
3.5 VÝSTUPNÍ ODDĚLENÍ.....	34
4 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	36
4.1 VÝZNAM POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	37
4.2 SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK VĚZEŇSKÉ SLUŽBY	38
4.3 SOCIÁLNÍ KURÁTOR.....	40
4.4 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA.....	42
4.5 NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE	44
5 REINTEGRACE A RESOCIALIZACE PO VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	48
5.1 POSTOJ SPOLEČNOSTI	49
5.2 ŽIVOTNÍ SITUACE	51
5.3 OSOBNOST PACHATELE	52
5.4 NÁSLEDKY NEÚSPĚŠNÉ REINTEGRACE.....	54
5.5 OPATŘENÍ PODPORUJÍCÍ REINTEGRACI.....	56
II PRAKTICKÁ ČÁST	58
6 PRAKTICKÁ ČÁST	59

6.1	VÝBĚR PROSTŘEDÍ, METODA	59
6.2	PŘÍPADOVÁ STUDIE	61
6.3	ŘÍZENÉ ROZHOVORY	72
6.4	ANALÝZA KAZUISTIK A ROZHOVORŮ.....	74
6.5	NÁVRHY A OPATŘENÍ	76
ZÁVĚR		79
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		81
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK		86
SEZNAM PŘÍLOH.....		87

ÚVOD

...Například většina vězňů, kteří se krátce po propuštění vrátili zpět od vězení, se tam vrátila proto, že nedovedli odhadnout rozsah svobod. Po vojenském drilu, který ve vězení zažili, po tom sešněrovaném životě si mysleli, že mají nekonečnou svobodu, a nepostřehli, že i život venku má svá pravidla.¹

Václav Havel

Člověk propuštěný z výkonu trestu není připraven řešit sociální úkoly, životní problémy a situace, před které je postaven. Vězeňství je institucí, o jejíž problematice se mnoho hovoří, ale pohledy i mínění veřejnosti na ni jsou, dle mého názoru, mnohdy zkreslené a zúžené.

Život ve vězení člověka totiž zbavil možnosti rozhodovat a postarat se o sebe. Neumíme si představit, čím prochází, když opustí brány vězení, které ho dělily od běžného života. Po propuštění se ocitne v realitě všedního dne a musí se rychle vypořádat s náročnými požadavky okolí, nízkou podporou a celkově s krizí ze svobody. Musí se adaptovat, přizpůsobit novým sociálním situacím, jelikož podstata člověka vyvěrá v uspokojení potřeb.

Kriminalita patří mezi sociálně patologické jevy, které odrážejí stav a kvalitu společnosti. Je totiž celospolečenským problémem, odráží ekonomický a politický stav státu stejně jako životní styl a stereotypy dominující mezi lidmi. Ačkoli je trestná činnost nedílnou součástí společnosti a vždy se najdou lidé nepřizpůsobiví, většina lidí považuje vězení pouze za represivní opatření a za něco natolik krajového, že se bojí přijmout propuštěné osoby zpět do společnosti. Nedochozí tedy k návaznosti zločinu, viny, trestu a odpuštění, které je nezbytné pro další fungování propuštěných. Naopak jim společnost situaci komplikuje označením problémového a nespolehlivého člověka, které odsouzený dostane a jen těžko se ho zbaví. Podmínky pro úspěšnou resocializaci se tak ztěžují.

V současné postmoderní společnosti se vyskytla celá řada individuálních, velkých i malých problémů, se kterými se tyto lidé nedokážou vyrovnat bez pomoci kvalitních sociálních pracovníků a tedy stále častěji vyhledávají profesionálně připravené odborníky. Tito odborníci, za použití vhodných znalostí z oboru sociální pedagogika, mohou výrazně ovlivnit

¹ Rieger, Z., *Návrat k rodině a domů*. ISBN 978-80-7367-544-8, str. 7

a nasměrovat správným směrem jejich složitou životní cestu. Společnost prochází rychlým vývojem nejen interakcí, ale i vývojem technickým.

Téma diplomové práce mě zaujalo zejména z důvodu jeho aktuálnosti, neboť do budoucna lze očekávat, že počty odsouzených se neustále zvyšují a jejich začlenění zpět do společnosti je velice důležitým prvkem.

Hlavním cílem práce je popsat cyklus kriminálního chování a zhodnotit, jak velký význam má pomoc sociálních pracovníků při návratu osoby z výkonu trestu do normálního života, do jaké míry trestaní spolupracují a využívají pomoci a rad z pohledu sociálních pracovníků a jaká nová opatření by tito pracovníci navrhovali, aby přechod z vězení do normálního života byl pro tyto osoby úspěšný, a to za pomoci zpracování jednotlivých případů Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou a dále pak rozhovory se sociálními pracovníky.

Diplomovou práci jsem rozdělila do šesti kapitol, pěti teoretických a jedné praktické. V první kapitole popisuji postoj společnosti ke kriminalitě, vysvětluji příčiny vzniku kriminality a její stav a vývoj. Druhá kapitola je zaměřena na pojetí trestu, jeho funkce a účinnost a také na zásady ukládání trestů.

Třetí kapitola se věnuje výkonu trestu odnětí svobody. Popisuje vězeňský systém, pravidla a zaměřuje se na psychologické aspekty výkonu trestu, negativní vlivy vězení a penitenciární péči. Na tu pak navazuje postpenitenciární péče, kterou jsem popsala ve čtvrté kapitole.

V poslední teoretické kapitole rozebírám aspekty reintegrace. Soustředuji se na životní situaci, postoje společnosti, osobnosti pachatele a v závěru poukazuji na opatření podporující reintegraci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SPOLEČNOST A KRIMINALITA

Pro společnost je žádoucí, aby člověk po propuštění z výkonu trestu byl schopen ve společnosti samostatně sociálně fungovat, žít v souladu s pravidly a zákony společnosti.

Statistické údaje vypovídají o prudkém vzestupu kriminality v první polovině devadesátých let a o změnách v její struktuře. V kriminalitě jednoznačně dominovala kriminalita majetková, významně stoupl počet tzv. prvopachatelů. Počínaje zhruba rokem 1993 tvořili tyto prvopachatelé a pachatelé přestupků nedbalostních trestních činů apod. zhruba kolem 70 % známých a stíhaných pachatelů. Nárůst násilné kriminality byl doprovázen její brutalizací. Objevily se kvalitativně nové jevy, jako například nástup organizovaného zločinu včetně organizované kriminality domácí provenience, nelegální migrace a některé nové formy hospodářské kriminality, které měly a mají rozhodující podíl na způsobených škodách. Patrný byl i nárůst kriminality spojené s drogami. Statistické údaje rovněž pravděpodobně jen okrajově zachytily skutečný rozsah takového jevu jakým je korupce, kde lze skutečný stav spíše jen odhadovat.

Kontrola kriminality je součástí sociální kontroly, která si klade za cíl dosáhnout konformity občanů v dané společnosti.

K nejdůležitějším subjektům sociální kontroly patří **subjekty formální** (např. policie, soudy) a **subjekty neformální** (rodina, škola, veřejnost).

1.1 Celoživotní proces socializace jedince

„Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do života dané společnosti, proces, v němž se učíme v dané společnosti žít. Socializace probíhá po celý život nahodile, živelně. V průběhu života si člověk osvojuje specificky lidské formy chování, jazyk, poznatky a normy, tedy kulturu dané společnosti. Odehrává se vždy v nějakém prostředí.²

Jde o proces utváření a vývoj člověka, v němž se rozvíjí jeho osobnosti působením sociálních vlivů i vlastních činností jedince, kterými na tyto vlivy reaguje, vyrovnává se s nimi, mění je a zvládá.

² Kraus, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha 2008, Portál s.r.o., str. 59

Socializace je celoživotní proces začleňování člověka do společnosti, které se uskutečňuje prostřednictvím sociálního učení.

Sociální učení - nejedná se o pasivní přizpůsobení se, ale aktivní proces, specifický pro každého jedince v konkrétní situaci – socializací člověk získává sociální akceptovatelnost (je přijímán) a senzitivnost (dokáže se orientovat v sociálních vztazích), čili sociální zralost. Nejprve se jedná o imitaci a identifikaci se vzorem, postupně dochází k určité auto-regulaci. Zejména u dospívajících vede to, že si vzory pro své identifikace vybírají sami, s konflikty a frustracemi (dokud tě živím a šatím, tak se budeš strojit tak, jak to mně vyhovuje). Konflikty a frustrace přiměřené věku stimulují k většímu úsilí.³

Klíčovými socializačními činiteli jsou rodina, škola, vrstevnická či zájmová skupina.

Druhy socializace:

- primární (do 3 let věku, vliv má hlavně rodina),
- sekundární (celoživotní proces).

Speciálním druhem socializace je pak resocializace, což je obnovení relativně harmonické adaptace jedince ve vztahu ke společnosti či skupině.

Resocializace může být také definována jako výchovné působení na pachatele trestného činu k jeho opětovnému zařazení do řádného života společnosti.⁴

Výchova představuje dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti.

Podstatné je vymezení vztahu socializace a výchovy. Člověk je do světa vržen, místo ani čas si sám nevybírá. Výchovná činnost se pak jeví jako proces zespolečňování člověka záměrným ovlivňováním v souladu s danými kulturně-společenskými podmínkami a v dané době.

Lze tedy říci, že výchova je jakýsi regulátor, je to řídicí proces, kterým chceme průběhu socializace usměrnit tak, aby byl v souladu s výchovnými cíli. Tato dynamická, vědomá a řízená socializace zahrnuje všechny činnosti, které člověka utvářejí pro život v konkrétní společnosti. Důležité je, aby byl schopen přenést získané poznatky a dovednosti do svého

³ www.vych.poskolak.cz/files/otazky/psy_socializace.doc

⁴ Akademický slovník cizích slov, díl II-L-Ž, Praha: Academia 1995, ISBN 80-200-0524-2, str. 660

jednání, aby přiměřeně zvládal každodenní životní realitu. S dospělostí postupně do jisté míry přebírá ono řízení socializačního procesu sám – jistou seberegulaci pak představuje sebevýchova.⁵

1.2 Problémy socializace

Socializace probíhá celý život. Stává se, že není vždy dosaženo pozitivního výsledku, může se stát i záporným. Jde o poruchy socializace, které se nazývají deficitní a deviantní. Takové poruchy socializace jsou zpravidla příčinou pozdějšího kriminálního jednání člověka.

Deficitní socializace je dílčí porucha socializace, která se projevuje především asociálním chováním. Její náprava je možná vhodným výchovným působením. Deviantní socializace je závažná těžká porucha socializace, která zasahuje celou osobnost. Vyznačuje se převážně asociálním nebo antisociálním chováním. Tvrzení, že člověk, u něhož je shledána, páchá trestnou činnost, je zjednodušené, i když často tomu tak je.

Nejtěžší socializační poruchou je sociální (zločinecká) deprivace. Jejími typickými znaky jsou:

- odpor proti autoritám,
- destruktivní činnost zaměřená proti společnosti,
- neschopnost vnitřní kontroly,
- odpor k systematické práci a vyhýbání se jí,
- chybění výčitek svědomí, lítosti i faktická neschopnost prožívat radost s druhými.⁶

Pokud je tělo zdravé, orgány se svou činností harmonicky doplňují. Ne-li, pak je možné hovořit o nemoci, poruše, v případě společnosti a určitého nežádoucího nebo potenciálně nežádoucího jevu pak jde o sociální patologii.⁷

⁵ Kraus, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha 2008, Portál s.r.o., str. 65

⁶ Sochůrek, J., *Vybrané kapitoly ze sociální patologie. I díl. Úvod os sociální patologie, sociálně patologické skupiny*, I vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001, ISB 80-7083-494-3, str. 18

⁷ Vavřík, M., *Úvod do sociální patologie*, IMS Brno 2009, str. 5

1.3 Stav a vývoj kriminality

Kriminalitu považujeme za druh sociálně patologického chování, které je přípustné a sankcionované trestním právem. Slovo kriminalita je odvozeno z latinského criminalis - zločinný, crēn – zločin. Pod pojmem kriminalita (zločinnost) rozumíme výskyt trestního nebo kriminálního chování, který vyjadřuje souhrn trestných činů, spáchaných ve společnosti v určitém časovém období. Je vymezena platným trestním právem, které stanoví, jaké protispolečenské chování se vzhledem ke své nebezpečnosti považuje za trestné činy, případně za další kategorie deliktů stíhaných soudními orgány.⁸

Do kategorie kriminálního chování lze zařadit aktivity, které porušují právní normy. V tomto případě už nejde jen o přestupky proti nepsaným pravidlům společenského soužití, ale o závažné činy, které jsou přesně vymezeny zákonem. Kriminální chování je hodnoceno jako nepřijatelné, protože vede k újmě nebo strádání lidí, kteří se stali jeho obětí, a je přesně stanoveným způsobem sankcionováno. Společnost tak brání svou stabilitu a trestá ty, kdo by ji mohli ohrozit.⁹

1.4 Faktory vyvolávající delikventní chování

V posledních desetiletích došlo k některým dosti významným posunům v pojetí tzv. deviantního chování. Tyto posuny nebyly zatím v naší literatuře téměř zaznamenány a analyzovány, ačkoliv jejich význam je stěží přehlédnutelný.¹⁰

Působením řady vnitřních a vnějších faktorů, které působí v daném čase a vzájemné interakci, může být příčinou delikventního chování. Souhra těchto faktorů může u jedince vyvolat nezákonné chování.

Vnitřními faktory se zabývá psychiatrie, psychopatologie, forenzní psychologie a jiné vědy.

Vnější faktory jsou předmětem zkoumání sociologie, kriminologie, sociální patologie, sociální pedagogiky, sociální práce a další vědy.

⁸ Dubský, J., Urban, L., *Sociální deviace*, 1. Vydání, Praha: Policejní akademie České republiky 2005, ISBN 80-7251-202-1, str. 90

⁹ Vágnerová, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 3., Rouš., Vyd. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-802-3, str. 805

¹⁰ Mühlpachr, P., *Sociopatologie*, IMS Brno 2009, str. 130

Je vcelku obecně přijato, že existují čtyři základní obecná vymezení teorií deviantního chování, z nichž každá má své klasiky, své přednosti a svá omezení:

1. teorie kulturního přenosu, která tvrdí, že deviantní chování je naučeno stejným způsobem jako chování konformní, totiž interakcí s jinými lidmi, a proto vzniká v určitých subkulturách, v nichž je pokládáno za normální,

2. teorie strukturálního tlaku, která předpokládá, že v každé společnosti vznikají situace či dokonce dlouhodobé stavy, na něž určitá část populace reaguje chováním odchylným od normy (tradiční teze, že chudoba plodí zločin, bída vede k prostituci),

3. kontrolní teorie, která vysvětluje deviantní chování oslabením nebo absencí sociální kontroly, protože vychází z předpokladu, že je nutné si klást nikoliv otázky „proč lidé dekují od normy“, jak činí většina teorií, ale naopak „proč jsou lidé konformní“ a odpovídá – protože existuje sociální kontrola),

4. etiketizační teorie, která deviaci chápe jako výslednici efektivního označování některých lidí za devianty jinými sociálně významnými lidmi.¹¹

Z velkého množství existujících teorií deviace lze vyčlenit tři základní teoretické postupy a to:

- **biologický** (nacházející příčinu deviace v genetických, anatomických a fyziologických faktorech,
- **psychologický** (kladoucí důraz na osobnost člověka, motivaci, agresi, frustraci či sílu ega),
- **sociologický** (zdůrazňující rozhodující vliv prostředí a sociokulturních či skupinových faktorů).

1.5 Pachatelé trestního činu

Pachatelé i těch nejbrutálnějších trestných činů se po svém zadržení a uvěznění ohánějí demokracií, humanitou a lidskými právy. Nikdy však nehovoří o pocitech a osudech těch,

¹¹ Mühlpachr, P., *Sociopatologie*, IMS Brno 2009, str. 37

kteřé znásilnili, zneužili, oloupili, zavraždili či jim jinak ublížili. Zapomenout nelze ani na sekundární dopady zločinnosti na příbuzné oběti, veřejnosti i obrovské materiální školy.¹²

Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.

Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem, v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.¹³

Pachatel je jeden ze základních prvků kriminogeneze.

Z kriminologického pohledu jsou pachateli osoby, které se dopustily činů označených zákonem jako trestné činy, ale i některé osoby, které orgány činné v trestním řízení nestíhají. Osobnost pachatele pak kriminologie chápe jako organizovaný, dynamický a interindividuálně odlišný celek psychofyzických dispozic, determinujících průběh a projevy psychických procesů (reakcí), odrážejících se v chování a jednání.¹⁴

Kriminologie pod pojmem pachatel chápe vedle osob, které se dopustili trestných činů i některé osoby, které orgány činné v trestním řízení trestně nestíhají. Zabývá se osobami trestně nezodpovědnými (děti, nepřičetní), osobami, které si svůj trest již odpykali, ale také tzv. potenciální pachateli trestných činů. Zajímá se i o jedince, kteří se vyznačují tzv. sociálně patologickým chováním, jako jsou prostitutky, narkomani, extrémisti a jejich sympatizanti, chorobní hráči apod.

Kriminologické poznatky o pachateli jsou využívány především v kriminalistice, soudní psychiatrii, psychopatologii a trestním právu. Základním pojmem kriminologie v souvislosti s pachateli je osobnost pachatele trestného činu.

¹² Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie, I. Díl Úvod do teorie trestu a trestání*, Technická univerzita v Liberci 2007, str. 9

¹³ Úplné znění zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 22, str. 17

¹⁴ Novotný, O., Zapletal, J., *Kriminologie*, 3., přepracované vydání., Praha: ASPI 2008, str. 248-249

Typologie zdůrazňující převážně sociologické charakteristiky osobnosti pachatele vychází především ze zkoumání sociálního prostředí pachatele a jeho sociálního učení, hodnotových orientací pachatele a jeho sociální začlenění.

Největší pozornost je věnována věkové kategorii dětí a mladistvých (6-18 let), a to hlavně proto, že právě v tomto věku začínají ty „nejperspektivnější“ kariéry zločinců. Také zásah do dosud nezralé osobnosti je nejhodnější a společensky nejvíce žádoucí a je současně preventivním opatřením proti jejich budoucí kriminalitě a recidivní trestné činnosti vůbec.¹⁵

Nejmenší pozornost je v kriminologii věnována nejstarším pachatelům, kteří tvoří početně zanedbatelnou část – méně než 1 % delikventní populace. Přitom skladba trestné činnosti osob nad 60 let se výrazně liší od kriminality ostatních věkových skupin, a to hlavně převahou násilných trestných činů (verbální i brachiální povahy, úmyslných i nedbalostních) nad majetkovými trestnými činy, které naopak vévodí ostatním věkovým kategoriím pachatelů.

V minulosti tvořili značnou část kriminálních pachatelů lidé s často nedokončeným základním vzděláním, s problémy ve výchově, někdy sníženým intelektem, dále ti, kteří trpěli poruchami osobnosti, obtížně se sociálně adaptovali, lidé s narušeným vývojem osobnosti, závislí na drogách, alkoholu či patologičtí hráči – gambleři. Profesionálně kvalifikovaní a vzdělaní pachatelé byli spíše výjimkou než pravidlem. V poslední době se však tento fakt mění. Stále častěji se objevují ti, kteří jsou vyloučení a mají svoje profese, středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání, specialisté v různých oborech, které nelze zařadit ani do jedné z výše uvedené zmíněných kategorií. Ti často disponují zvláštními speciálními dovednostmi, špičkovou technikou, ale i pohádkovými finančními částkami, za které si pořizují nejlepší a vlivné advokáty, podplácení svědky nebo je nechají likvidovat nájemnými vrahy. Rovněž snaha o korupci ekonomických politických a společenských struktur včetně policie a justice je více než zřejmá.¹⁶

¹⁵ Záhorská, J., *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*, Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-236-2, str. 136

¹⁶ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie*, I díl, Úvod do teorie trestu a trestání, Technická univerzita v Liberci, ISBN 978-80-7372-203-6, str. 10

2 TREST

Fungující společnost musí mít vybudované mechanismy, které vedou a nutí k žádoucímu chování. Trest je reakcí na chování nežádoucí. Toto chování se může projevit v různé míře závažnosti, jejichž důsledkem jsou odpovídající tresty. V trestním zákoníku je celá škála trestů, které mohou být uloženy. V současnosti jsou rozšířeny o tresty alternativní, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Při tomto trestu nedochází k izolaci od společnosti, k přerušení sociálních kontaktů a působení nepříznivého vlivu osob ve výkonu trestu odnětí svobody a v porovnání s výkonem trestu odnětí svobody přináší i výrazné snížení finančních nákladů. *Skutečná hodnota a smysl alternativních trestů a opatření spočívá ve skutečnosti, že přispívají k reintegraci pachatelů do společnosti stimulací a zvyšováním jejich smyslu pro zodpovědnost a zdokonalováním jejich sociálních schopností prostřednictvím konfrontace následků jejich trestného chování a zapojením pachatelů do resocializačních činností. Poněvadž alternativní tresty a opatření zdůrazňují integraci spíše než vyloučení ze společnosti, znamená to, že účast a zapojení komunity (obzvláště místní) je nepostradatelné.*¹⁷

Přesto v porovnání s Evropskými zeměmi je v České republice trest odnětí svobody často ukládaný.

2.1 Pojetí trestu

Delikventní chování některých členů společnosti, ji donutilo vytvořit si systém ochranných mechanismů, který se ruku v ruce s vývojem státu a tím i práv stal kodifikovaným. Událo se tak především vlivem silných skupinových tlaků a následně společenských regulativů. Vznik sankcí se považuje za delikventní chování i emocionální, protože negativní emoce poškozených či pozůstalých jsou kompenzovány újmou způsobenou pachateli nebo náhradou škody. Historicky se proto trest vyvíjel z práva pomsty a realizoval se jako akt odplaty.

¹⁷ Probation and Probation Service: A European Perspective, Edited by Anton M. van Kalmthout & Jack T.M. Derks. Published by Wolf Legal Publishers (WLP) in close cooperation with the Global Law Association, November 2000, The Netherlands, ISBN: 90-5850-008-X, str. 22 www.ok.cz/iksp/docs/282.pdf.

*Trest je zákonem stanovený právní následek za protiprávní chování.*¹⁸

V našem chápání má trest dvě základní roviny:

- ochranu společnosti před pachateli trestných činů,
- korektivní úlohu, nebo-li kompenzaci chyby.¹⁹

Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody, tím však nesmí být ohrožena potřeb ochrany společnosti... *S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se také postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.*²⁰

V trestně právních souvislostech je trest chápán jako ochrana společnosti před kriminalitou. Vznikají tak základní okruhy problémů a přístupy k chápání trestu odnětí svobody, ze kterých vyplývají následující otázky:

- je trest cílem sám o osobě nebo prostředkem k dosažení nápravy pachatele,
- jaký je vztah mezi délkou trestu a závažností trestného činu,
- jaký je vztah mezi délkou trestu a nebezpečností pachatele,
- jaký je vztah mezi délkou trestu a dosažením nápravy pachatele,
- jaký je vztah mezi morálkou společnosti a jejími zákony.

Právní systémy se soustřeďují především na ochranu společnosti před zločinci, zkoumají zločince jako osobnost, sociální příčiny zločinnosti, zabývají se otázkami trestání, zacházení s vězňenými zločinci atd. Cílem trestu byla „odplata, sociální msta“, trest se měl co nejvíce podobat provinění.

¹⁸ Šebek, J., *Základy trestního práva*, IMS Brno, Brno 2010, str. 23

¹⁹ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie, I. Díl Úvod do teorie trestu a trestání*, Technická univerzita v Liberci, ISBN 978-80-7372-203-6, str. 20

²⁰ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie, I. Díl Úvod do teorie trestu a trestání*, Technická univerzita v Liberci, ISBN 978-80-7372-203-6, str. 22

2.2 Funkce trestu

V literatuře, která se zabývá penologií, existuje velké množství různých funkcí trestu. Mezi některé patří funkce:

- **informační** (konstatuje nesprávnost chování apod.),
- **motivační** (zlepšit chování, prospěch),
- **vztahová** (vyjádření negativního vztahu – často domnělého),
- **preventivní** (vyvarovat se toho, co k trestu vedlo).

Trest v sobě rovněž obsahuje odplatný moment, a to i tehdy, je-li chápán trestajícím v jakékoliv výše naznačené funkci.

Trest by měl být pro zločince neúměrným rizikem ve smyslu vysoké pravděpodobnosti dopadení a neodvratnosti odsouzení.

Měl by být pro pachatele:

- *citelný,*
- *až na výjimky jist,*
- *následovat co nejrychleji po provinění.*²¹

2.3 Účel trestu

*Účelem výkonu trestu odnětí svobody je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránění odsouzeného v dalším páchání trestných činů a dále výchova odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život.*²²

Netík uvádí tři mechanismy:

²¹ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie*, I. Díl Úvod do teorie trestu a trestání, Technická univerzita v Liberci, ISBN 978-80-7372-203-6, str. 20

²² Bidermanová, E., Petras, M., *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, vydavatelství KUFR s.r.o., 2011, ISBN 978-80-7338-115-8, str. 20

1. Pouhá izolace pachatele. Ta se týká pachatelů, jejichž resocializace či pozitivní korekce chování je z různých důvodů velmi omezená a zároveň velmi nepravděpodobná, jejich pobyt na svobodě je nebezpečný.

2. Odstrašení. Zkušenost lidstva potvrzuje jeho omezenou účinnost, protože působí převážně jako brzdící mechanismus pro ty jedince, kteří se sociálně patologického chování dopustí jen výjimečně (hrozba trestem pro většinu populace znamená úzkost).

3. Regulace chování. Rozumí se tím zejména změna chování ve smyslu opuštění nežádoucích návyků, sociálních skupin, vazeb, způsobů chování, hodnotové orientace apod., které v příčinném vzorci kriminálního chování hrají významnou roli. Zde je třeba mít stále na paměti vzájemnou provázanost osobnostních, sociálních, behaviorálních a situačních fenoménů, které jsou, zejména v případě vlastností osobnosti, schopností, poruch chování či porucha osobnosti jen velmi obtížně ovlivnitelné. Uplatnění trestu odnětí svobody v jeho tradiční podobě přestává odpovídat požadavkům současné doby. Objevují se požadavky, především na jemnější diferenciaci vězňů, klade se důraz na zacházení především s těmi, u kterých je předpoklad odklonu od kriminální kariéry a úspěšné reintegrace do společnosti.

2.4 Systém trestů

Jednou ze základních zásad trestního řízení je ta, podle níž lze obžalovanému uložit jen tresty povolené zákonem. Podle českého trestního zákoníku, účinného od 1.1.2010 (zákon číslo 40/2009 Sb.) může soud ukládat následující druhy trestů (§ 52):

- *odnětí svobody,*
- *domácí vězení,*
- *obecně prospěšné práce,*
- *propadnutí majetku,*
- *peněžitý trest,*
- *propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,*
- *zákaz činnosti pobytu,*
- *zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,*
- *ztráta čestných titulů nebo vyznamenání,*
- *ztráta vojenské hodnosti,*

- vyhoštění.²³

Některé z těchto trestů lze uložit jen za ty trestné činy, u nichž to zákon výslovně dovoluje (odnětí svobody), jiné lze uložit i tehdy, kdy tato sankce u konkrétního trestného činu není uvedena, ale jsou splněny další zákonem stanovené podmínky (např. obecně prospěšné práce).

Za jeden trestný čin lze uložit vedle sebe i více druhů trestů, jsou-li k tomu splněny zákonem stanovené podmínky (lze tedy např. vedle sebe uložit trest odnětí svobody a trest zákazu činnosti). Některé tresty však kombinovat nelze (např. propadnutí majetku a peněžitý trest nebo obecně prospěšné práce a odnětí svobody).

Pokud soud odsuzuje obžalovaného za spáchání více trestných činů, tresty se nesčítají, ale trest se ukládá podle trestní sazby uvedené u nejpřísněji postihovaného trestného činu. Ke skutečnosti, že se obžalovaný dopustil více trestných činů, se přihlídnou pouze jako k přítěžující okolnosti. Soud ale v odůvodněných případech má možnost v případě více činného souběhu několika trestných činů zvednout horní hranici nejpřísněji postižitelného trestného činu o třetinu a trest uložit v rámci takto zvýšené trestní sazby.²⁴

Aby trest odnětí svobody dosáhl výchovného působení, je nezbytné aby:

- byl trest individualizovat: pro každého je trest něco jiného,
- následoval bezprostředně po provinění: nedojde k utvrzení o správnosti trestního chování,
- byl trest doprovázen odměnou: ta by měla rozvíjet žádoucí chování, absentuje-li tato složka, nikdy nedojde ke změně cílů,
- trest odnětí svobody byl vyhrazen pouze pro nejzávažnější trestné chování: měly by být podporovány a rozšiřovány alternativní tresty,
- fungoval vztah mezi vězněním a vychovatelem, ten by měl být profesionál a měl by mít potřebné osobní předpoklady,
- předcházel od výchovy k sebevýchově prostřednictvím zvnitřněním odměn a trestů.²⁵

²³ Zákon č. 40/2009 Sb. § 52

²⁴ Zákon č. 40/2009 Sb.

²⁵ Černíková, V., Makariusová, V., *Úvod do penologie*, Praha: Sociálně-právní institut, 1197, str. 57-59

2.5 Pedagogické aspekty trestu

Aby trest odnětí svobody dosáhl výchovného působení, je nezbytné, aby:

- *byl trest individualizovaný: pro každého je trest něco jiného,*
- *následoval bezprostředně po provinění: nedojde k utvrzení o správnosti trestného chování,*
- *byl trest doprovázen odměnou: ta by měla rozvíjet žádoucí chování, absentuje-li tato složka, nikdy nedojde ke změně cílů,*
- *trest odnětí svobody byl vyhrazen pouze pro nejzávažnější trestné chování: měly by být podporovány a rozšiřovány alternativní tresty,*
- *fungoval vztah mezi vězněm a vychovatelem, ten by měl být profesionál a měl by mít potřebné osobní předpoklady,*
- *přecházel od výchovy k sebevýchově prostřednictvím zvnitřněním odměn a testů.*

3 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Výkon trestu odnětí svobody upravuje zejména zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb., výkon trestu odnětí svobody je prováděn ve věznici. Účelem trestu odnětí svobody podle trestního zákona č. 140/1961 Sb. je chránit společnost před pachatelem, zabránit odsouzeným v pokračování trestné činnosti a vychovat je k tomu, aby vedli řádný život. Dlouhodobý pobyt ve vězení podle autorů (Vágnerová, Černíková, Hála), totiž vede ke ztrátě pracovních návyků, osobních rolí a aktivity, protože jsou omezeni pohybem a možnostmi volby, což způsobuje neschopnost se samostatně rozhodovat, protože vězni jsou nuceni jednat dle řádu věznice. Dále jaké jsou další důvody pomoci, že ve vězení se dodržují jiné normy, než ve společnosti na svobodě a jsou preferovány jiné způsoby chování, lidé vyznávají jiné hodnoty. Pobyt ve vězení navíc dlouhodobě omezuje uspokojování potřeb, což může vést i k nereálnému očekávání nebo bezohlednému uspokojování neukojených potřeb po návratu společnosti.

*Vězeňství je speciální sociální služba pro lidi, kteří se dostali do rozporu s trestním právem.*²⁶

Odnětí svobody může být:

Podmíněně lze odložit výkon trestu převyšujícího tři roky, jestliže (zjednodušeně řečeno) vzhledem k osobě pachatele a okolnostem trestného činu lze předpokládat, že účelu trestu bude dosaženo i bez výkonu trestu. Výkon trestu lze takto podmíněně odložit na jeden rok až pět let a obžalovanému lze na tuto dobu stanovit i některé omezující podmínky (např. nahradit způsobenou škodu, zdržet se používání alkoholu, atd.). Považuje-li to soud za nutné, může nad obviněným vyslovit i dohled probačního úředníka, který tak bude odsouzeného pravidelně kontrolovat. Pokud ve zkušební době odsouzený nežije řádně a neplní uložené podmínky, rozhodnutí soudu, že odsouzený trest vykoná v příslušné věznici.

Nepodmíněný trest odnětí svobody odsouzený bezprostředně po právní moci rozsudku musí vykonat v příslušné věznici. Pokud nenastoupí do vězení dobrovolně na výzvu soudu, dodá jej tam policie.

²⁶ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie, II díl, Teorie a praxe zacházení s vězňými*, Liberec 2007, ISNB 978-80-7372-204-3, str. 4

Jedinec do vězení (totální instituce) ve většině případů přichází ze svobodného, známého zdomácnělého světa, který mu byl doposud samozřejmostí. Přesto, že se vězeňská populace často rekrutuje ze sociálních prostředí, která bývají onálepkována jako dysfunkční či patologická, jedinec by ve svém světě součástí širších vazeb, vztahů a sociálních struktur, které vytvářely a udržovala jeho vědomí já, jeho sebepojetí, jeho identitu. Vstupem do totální instituce se kontinuum uspořádané sociální strukturou venkovního světa zásadním způsobem naruší. Člověk se stává vězněm a přítomnost této nové role je nepřetržitá. Nastává proces vyvlastnění jedince, kdy je aktér pomalu zbavován dosavadní koncepce já, dosavadní identity.²⁷

3.1 Systém vězeňství

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky: Účelem zákona je upravit podmínky výkonu vazby v trestním řízení, zejména stanovit práva a povinnosti osob ve vazbě, postavení příslušníků a občanských pracovníků (dále jen „zaměstnanci“) Vězeňské služby České republiky (dále jen „Vězeňská služba“) a dalších osob při zajišťování výkonu vazby a upravit dozor nad tímto výkonem.²⁸

Vězeňská služba ČR zajišťuje výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnostech státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti ČR.²⁹

Věznice se člení podle způsobu vnějšího střežení a zjištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to:

- s dohledem,*
- s dozorem,*
- s ostrahou,*
- se zvýšenou ostrahou.*

Vedle základních typů věznice se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé.

²⁷ Nedbálková, K., *Spoutaná Rozkoš*, vyd. Sociologické nakladatelství SLON, Praha 2006, ISBN 80-86429-65-2, str. 21

²⁸ Úplné znění zákona č. 293/1993 Sb.

²⁹ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie*, II díl, Teorie a praxe zacházení s vězněnými, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-204-3, str. 6

V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.³⁰

Do přímého styku s vězni se dostávají především příslušníci a zaměstnanci oddělení výkonu vazby a trestu, oddělení vězeňské a justiční stráže, zdravotního oddělení a někteří další.³¹

Ředitelé a jejich zástupci- činností je kontrolní činnost, pohovory, řešení a žádosti a stížností, řešení mimořádných situací.

Vedoucí oddělení vazby a trestu – podobná činnost jako u ředitelů

Vrchní inspektoři strážní a eskortní služby – v mimopracovní době ředitele je nadřízen všem příslušným a zaměstnancům ve službě, řeší kontrolní činnosti, vyhocené situace, nekázně.

Justiční stráž – kontakt s vězňenými je zprostředkovaně, zajišťují klid a pořádek v soudních budovách, jednáních, spolupracují s příslušníky eskort.

Strážní – činností je eskortování vězňených na pracoviště, k soudům, zdravotnických zařízení a další služební úkony.

Dozorci – základní článek přímé práce s vězni. Činností je kontrolní a dozorčí činnost, dodržování stanoveného pořádku ze strany vězňených, jejich prohlídky, zajišťují výdej stravy a další úkony.

Speciální pedagog – odborný zaměstnanec garantuje odbornou úroveň realizaci programu zacházení.

Psycholog – odborný zaměstnanec, činností je analytická a poradenská činnost. Vede průběžné i cílené sledování a analýzu sociálních vztahů, zjišťuje úroveň spolupráce zaměstnanců a odsouzených.

Sociální pracovník – odborný zaměstnanec, naplní je samostatní sociální práce při přechodu odsouzeného do společnosti. Dbá na zajištění a dodržení kvality nabízených sociálních služeb.

³⁰ Úplné znění zákona č. 169/1999 Sb. § 8

³¹ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie*, II díl, Teorie a praxe zacházení s vězňenými, Liberec 2007, ISNB 978-80-7372-204-3, str. 11

Vychovatel – činností je komplexí výchovná, diagnostická, preventivní, vzdělávací činnost spojená s celkovým rozvojem osobnosti a na socializaci, reedukaci, resocializaci, a opatření v rámci věznice.

Vychovatel – terapeut – realizátor individuální a skupinové terapie.

Pedagog volného času – činností je realizace zájmů, sportu, kulturní činnosti s odsouzenými.

Duchovní – garanti dodržování lidských práv a humánního zacházení s odsouzenými.

3.2 Koncepce rozvoje a humanizace vězeňství

Teoretickým základem transformace vězeňství byla Koncepce českého vězeňství přijatá v roce 1991. Inspirací byly zahraniční modely, výhodou bylo vyhnout se omylům a chybám, zkrátit některé vývojové etapy. Pro naplňování byl vytvořen legislativní rámec, podmínky organizační a také i materiální. Rutina organizace života ve vězení byla překonána, stejně jako problémy s procesem humanizace.

Pojem humanizace vězeňství bývá často laickou veřejností vykládán jako změkčování režimu a kázně vězňů. Humanizace ale znamená vytváření důstojných lidských podmínek ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody.

Byla zahájena v roce 1992 započítím systémových změn, cílem bylo splňovat podmínky odpovídající požadavkům Evropských vězeňských pravidel a s tím neustále zlepšování materiálních podmínek života v českých věznicích.

Vězeňský systém je odrazem demokratických hodnot společnosti, přestože věznice, jako instituce, nejsou ve střetu jejího zájmu. Způsob zacházení s pachateli trestné činnosti vyjadřuje velmi zřetelně i vztah společnosti k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám.

Základním cílem Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 je reagovat na nové podmínky a nové souvislosti, v nichž se české vězeňství nachází a současně naznačit směřování a priority českého vězeňského systému.³²

³² www.koncepcerozvojevezenstvi.cz

Inspirací jsou zkušenosti nejpokrokovějších penologických systémů, především v Evropě, stejně jako doporučení Rady Evropy.

Limitujícími faktory realizace koncepce bude, vedle dobré připravenosti vězeňského personálu, také přiměřený růst české ekonomiky a vůle veřejnosti respektovat vězně.

3.3 Programy zacházení

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného.³³

Dále obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnosti hodnocení. *Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob konat. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.³⁴*

Program zacházení je vytvářen ve spolupráci s každým jednotlivým odsouzeným, jehož trest odnětí svobody je delší než tři měsíce a to za účasti odborných zaměstnanců dané věznice. Při standardním výkonu trestu je v rámci programu zacházení kladen důraz na pracovní aktivity odsouzených spolu s dalšími aktivitami speciálně výchovnými, vzdělávacími a zájmovými aktivitami. Vybrané kategorie odsouzených jsou zařazovány do speciálních programů, které probíhají zejména ve specializovaných odděleních.

Pokud si odsouzený nezvolí z těchto programů, účastní se minimálního programu zacházení stanoveného vnitřním řádem.

Program zacházení je zpravidla rozdělen na následující aktivity:

Pracovní aktivity – cílem je především vytváření pracovních návyků. Práce ve vězení byla a zůstává i nadále výrazným prvkem výchovy méně kriminálně narušených vězňů i přes

³³ www.koncepcerozvojevezenstvi.cz

³⁴ Zákon č. 169/1999 Sb.

obtíže, které se v této souvislosti objevují v mnoha zařízeních, a přes sociální problémy vyplývající z trvalé a v současné době poměrně rozsáhlé nezaměstnanosti.

Vzdělávací aktivity – je zásadním významem pro nápravu vězňů, klade se důraz na vzdělávání vězňů v pracovních oborech s možností rekvalifikace v řemeslech, či administrativně technických profesích. Zvláštní důvod na vzdělávání klade i Rada Evropy. Vzdělávání odsouzených je postaveno na roveň zaměstnání a může probíhat v pracovní době.

Zájmové aktivity – evropská vězeňská pravidla kladou za úkol vězeňské správě zajistit jako jeden z minimálních standardů ochranu zdraví všech vězňů. Péče o fyzické i duševní zdraví odsouzených je splněna také prostřednictvím různých zájmových kroužků sportovního, vzdělávacího či kulturního charakteru.

Oblast utváření vnějších vztahů – (nazývána extramurální, tj. „za zdi vězení“). Jedná se o vytváření, udržování či posilování vazeb odsouzených s vnějším světem (k rodině, přátelům a známým mimo kriminální subkulturu), rozvíjení znalostí, dovedností, které jsou potřebné v občanské společnosti (pro odsouzené jsou realizovány kulturně vzdělávací vycházky za účasti zaměstnanců věznice, udržování kontraktů za zdi vězení prostřednictvím dopisování s vězni, apod.

Pro odsouzeného se nejméně 3 měsíce před propuštěním zpracovává program zacházení před propuštěním z výkonu trestu tak, aby se co nejvíce zohledňoval vytváření podmínek pro samostatný způsob života odsouzeného po propuštění a schvaluje jej ředitel věznice nebo jeho zástupce.

Základním cílem je aplikovat konkrétně zaměřené, strukturované, odzkoušené a moderní penitenciární programy pro vybrané cílové skupiny odsouzených a rizikové pachatele. V těchto programech je primárně kladen důraz na snížení rizika opakování trestného činu.³⁵

3.4 Práva a povinnosti vězňů

Práva a povinnosti odsouzených lze rozdělit na:

Právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče.

³⁵ Biedermanová, E., Petras M., *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení* Vydavatelství KUFR, s.r.o., 2011 ISNB 978-80-7338-115-8, str. 32

Právo na udržování nebo případně rozšiřování sociálních vztahů. Obsahem je právo na nákup potravin a věcí osobní potřeby, právo přijímat návštěvy blízkých osob, právo na přijetí balíčku, právo na příjem peněz, právo na uspokojování kulturních potřeb, právo na duchovní služby a využití služeb odborníků (pedagoga, psychologa apod.), právo na ochranu svých práv na rozdíl od minulosti může odsouzený využít telefon ke kontaktu s blízkou osobou, tyto hovory jsou monitorovány zaměstnanci vězeňské služby.

Povinnost podrobit se některým omezujícím opatřením, je zbaven některých práv a svobod – např. nedotknutelnosti osoby nebo soukromí, svobody pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství, práva svobodné volby povolání, jsou dále zbaveni práva podnikat, sdružovat se ve spolcích, zakládat politická hnutí, vykonávat volené a jiné veřejné funkce apod.

Mezi základní povinnosti odsouzených ve VTOS patří dodržování vnitřního řádu věznice, zejména:

Odsouzený je ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je mu přidělena práce a není znám dočasně práce neschopných nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice. Dále je povinen dodržovat opatření a pokyny podle zvláštních právních předpisů k zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a požární ochrany.³⁶

Odsouzený je dále povinen:

- *podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe neměl věc, kterou by narušoval účet výkonu trestu,*
- *umožnit zaměstnancům Vězeňské služby kontrolu svých osobních věcí,*
- *podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem nebo zvláštním právním předpisem, včetně nezbytných dia-*

³⁶ Zákon č. 169/1999 Sb.

agnostických a laboratorních vyšetření a očkování, a opatřením stanoveným orgány hygienické služby,

- strpět úkony, které souvisejí s jeho identifikací, a podrobit se úkonům nezbytným pro zpracování komplexi zprávy (§ 41 odst. 2),

- pokud onemocní, stane se mu úraz nebo je zraněn, tyto skutečnosti neprodleně ohlásit zaměstnanci Vězeňské služby,

- oznámit neprodleně zaměstnanci Vězeňské služby okolnosti, které mohou způsobit vážné ohrožení bezpečnosti jemu samotnému, spolu odsouzeným nebo věznicí, pokud se o nich dozví nebo je zjistil,

- podrobit se opatřením, která jsou nezbytná k potlačení výroby, držení nebo zneužívání omamných a psychotropních látek a jedů ve věznicí,

- dodržovat zásady hygieny,

- oznámit neprodleně věznicí skutečnost, že je poživitelem důchodu, výluhového příspěvku, příspěvku za službu nebo má příjem podléhající dani z příjmu,

- odevzdat do úschovy věznice věci, jejichž držení s ohledem na jejich cenu, množství nebo způsob používání je zakázáno nebo je v rozporu s účelem výkonu trestu,

- uhradit náklady na zdravotní služby poskytnuté v zájmu zachování nebo zlepšení jeho zdravotního stavu nad rámec zdravotních služeb hrazených z veřejného zdravotního pojištění nebo ze státního rozpočtu nad rámec mezinárodních dohod, který je Česká republika vázána.³⁷

Odsouzeným je zakázáno:

- navazovat styky s jinými osobami v rozporu s tímto zákonem nebo s pokynem vydaným na základě tohoto zákona,

- vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje aj. a jiné návykové látky, vyrábět a přechovávat předměty, které by mohly být použity k ohrožení bezpečnosti osob a majetku nebo k útěku, nebo které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek anebo poškodit zdraví,

³⁷ Úplné znění zákona č. 169/1999 Sb., § 28

- přechovávat a rozšiřovat tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou, náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka, násilí a hrubost, jakož i tiskoviny nebo materiály obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů, výbušnin, zbraní a střeliva,
- hrát hry o peníze, věci, služby nebo i jiné úkony, účastnit se loterií a jiných podobných her,
- tetovat sebe nebo jinou osobu anebo nechat se tetovat,
- předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví,
- bez souhlasu Vězeňské služby prodávat, směňovat a darovat věci, které má v držení ve věznici.

Vůči odsouzenému, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti a k nápravě nestačí výzva nebo napomenutí, užije Vězeňská služba v nezbytném rozsahu prostředky povolené zákonem.³⁸

3.5 Výstupní oddělení

Úspěšný návrat odsouzených do občanského života a jejich zdárné zvonu začlenění do společnosti je jednou z hlavních podmínek pro dlouhodobé snižování recidivy. Vězeňská služba ČR proto věnuje tradičně velkou pozornost nejen práci s vězni umístěnými do výstupních oddělení, ale i reintegračním programům zabezpečovaným často občanskými neziskovými organizacemi.

Práce s odsouzenými ve výstupním oddělení je specifická v tom, že je kladen důraz nápravě na tyto aktivity, které mají připravovat odsouzené na život po propuštění, mají u odsouzených pěstovat samostatnost, snahu prosazení se a orientaci na trhu práce, mají vytvářet pracovní návyky, pravidelnost, odpovědnost a sebereflexi. Odsouzené ve věznici také navštěvují koordinátoři sociální péče. Pracovníci výstupních oddělení se snaží vytvářet zá-

³⁸ Úplné znění zákona č. 169/1999 Sb., § 28

kladní sociální vazby pro odsouzené, kteří jsou bez zázemí, učí odsouzené korespondovat s institucemi a organizacemi, které zajišťují ubytování a zaměstnání.³⁹

Ve věznicích se zřizují výstupní oddělení, do nichž se přiměřenou dobu před očekávaným skončením výkonu trestu zpravidla umísťují odsouzení, kterým byl uložen trest na dobu delší než 3 roky a odsouzení, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života.⁴⁰

Programy zacházení s odsouzenými zařazenými do výstupních oddělení jsou zaměřeny na jejich přípravu pro samostatný způsob života.⁴¹

Po dobu výkonu trestu věznice vytvářejí předpoklady pro plynulý přechod odsouzených do samostatného způsobu života po propuštění z výkonu trestu. Přitom úzce spolupracují s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, zejména jim poskytují však potřebné informace a umožňují jim průběžný kontakt s odsouzeným.⁴²

³⁹ Úplné znění zákona č. 169/1999 Sb., § 28

⁴⁰ **České vězeňství č. 2/2012**, vydavatel: Vězeňská služba ČR, Praha 2012, Reg. Značka MD ČR 6334, ISSN 1213-9297, str. 13

⁴¹ Úplné znění zákona č. 169/1999 Sb., § 74

⁴² Úplné znění zákona č. 169/1999 Sb., § 75

4 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Postpenitenciární péče, která je realizována pomocí odborných poznatků a postupů obsažených v sociální práci je oblastí sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením,

- je to určitá dílčí nabídka sociální služby, představující nejvýše následnou prevenci, tj. prevenci recidivy trestné činnosti,

- její obsah, rozsah je vždy určen sociální politikou státu, ve které se odráží i postoj k jedincům – pachatelům trestných činů, snaha a úsilí společnosti o jejich integraci do společnosti, včetně prostředků a opatření, které jsou voleny k dosažení tohoto cíle,

- podílí se na dosažení nápravy odsouzeného po propuštění z VTOS, za tímto účelem je rozvíjena spolupráce se státními institucemi, společenskými a církevními organizacemi, které plněním svých specializovaných úkolů sociální péče vytvářejí předpoklady pro integraci jedince do společnosti (např. možnost bydlení – azylové domy, možnost pracovního zařazení – úřady práce).

V rámci působnosti postpenitenciární péče je odsouzeným poskytována:

- pomoc při hledání pracovního zařazení,
- pomoc při zprostředkování ubytování,
- finanční podpora,
- pomoc při začlenění se do sociálního prostředí,
- sociálně výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně právních.

Postpenitenciární péči můžeme vymezit:

- v užším smyslu – péče je poskytována po výkonu trestu odnětí svobody pouze na základě dobrovolnosti mimo zařízení věznice (jde o sociální péči a sociální pomoc),

- v širším smyslu – péče je poskytována po výkonu trestu odnětí svobody nejen na bázi dobrovolnosti, ale má i státní formu nuceného – povinného – odhledu (kontroly) nad zvláště narušenými osobami v oblasti sociální adaptace, reintegrace, kde je velké riziko opětovného sociálního selhání,

- v nejširším pojetí – péče a pomoc je poskytována ze strany společnosti na bázi dobrovolnosti, bezplatně a to všem pachatelům, i těm, kteří si odpykali jakýkoli jiný trest než trest

odnětí svobody. Rozšiřuje se o tzv. ranou pomoc – pomoc už v mementu konfliktu se zákonem v trestně přípravném řízení (jde o nákladnou sociální péči a pomoc).

Došlo také ke změnám v pojetí realizace sociální práce, v současné době do popředí vstupuje pojetí, které respektuje autonomii klienta. Klient je nazírán, akceptován jako partner sociálního pracovníka v jejich interaktivním vztahu. Klient není objektem působení sociálního pracovníka, ale je brán jako subjekt poskytované sociální péče, pomoci ze strany sociálního pracovníka.

Klient je subjektem poskytované sociální péče, činí vlastní rozhodnutí a také nese odpovědnost nejen za svá rozhodnutí, ale i za sociální situaci a celý svůj sociální vývoj. Sociální pracovník poskytuje odbornou profesionalizovanou pomoc, péči, sociálně výchovné vedení v rozsahu, v hloubce potřeb a požadavků klienta.

4.1 Význam postpenitenciární péče

Zvýšenou a rozmanitou péči věnovanou trestající společností vězněnému po odpykání trestu lze chápat jako záměrný prostředek neustálého obnovování onoho stigmatu, jímž je jednotlivec nesmazatelně označen stanovením trestu a jeho výkonem⁴³.

Postpenitenciární péče znamená nabídku sociálních služeb propuštěnému, avšak může ji pojmout jako specifický druh sekundární a zejména terciární prevence a to v širokém spektru působnosti (recidiva kriminálního chování, relaps v oblasti alkoholu nebo drog, neadekvátní sociální jednání atd.).⁴⁴

Postpenitenciární péči dělíme na:

Nucenou – která je obvykle vymezená zákonem a v určité míře nadále propuštěného omezuje (např. probace, parola, ambulantní ochranné léčby apod.)

Dobrovolnou – znamená dobrovolné rozhodnutí klienta o zahájení ale i ukončení kontaktu, např. nízko prahová centra, charitativní organizace, atd.⁴⁵

⁴³ Baratta A., *Sociologie trestního práva*, Brno, 1995, ISBN 80-210-1227-7, str. 144

⁴⁴ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie*, II díl, Teorie a praxe zacházení s vězněnými, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-204-3, str. 6

⁴⁵ Netík, K., Netíková, D., Hájek, S., *Psychologie v právu*, 1. Vydání, Praha: C.H.Beck 1997, ISBN 80-7179-177-6, str. 46

Postpenitenciární péče by měla plynule navázat na péči penitenciární. Včasné zahájení postpenitenciární péče např. snižuje riziko "šoku ze svobody", zejména po dlouhodobějších testech. Současné přístupy se již neomezují pouze na administrativní úkony při zajištění ubytování, zaměstnání atd. (tento charakter péče převažoval v minulosti). Nadále platí, že v prvních dnech se sociální pracovník soustřeďuje pomoci propuštěnému nalézt práci, ubytování, začlenění do sociálního prostředí a pomoc v oblasti pracovního práva a sociálně právních záležitostí, poskytnuta může být i finanční podpora.⁴⁶

V obecné rovině lze postpenitenciární péči chápat také jako integrální součást tzv. kontinuální sociální péče, coby určitý trend, který se od 90. let postupně v českém vězeňství etabloje.

Kontinuální sociální péče obsahuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení, včetně soudního řízení i ve výkonu trestu. Cílem je navázání socioterapeutického vztahu s cílem prevence sociální izolace klienta.

Takto koncipovaná péče se sestává ze tří klíčových oblastí:

- práce s rodinou klienta,
- omezování sociálně patologických skupin na klienta,
- pomoc klientovi při zabezpečování kontaktu klienta s institucemi.

Kontinuální sociální péče pachatelům trestné činnosti je poskytována systémem:

- penitenciární péče zaměřena na resocializaci (provádějí sociální pracovníci věznic),
- raná pomoc a postpenitentiární péče (provádějí kurátoři pro dospělé).

4.2 Sociální pracovník vězeňské služby

Sociální pracovník standardně vykonává činnosti uvedené v nařízeních generálního ředitele, kterými jsou stanoveny úkoly občanských zaměstnanců a příslušník VS ČR při zabezpečení výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby. Je odborným zaměstnancem, jehož zá-

⁴⁶ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie*, II díl, Teorie a praxe zacházení s vězňnými, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-204-3, str. 6

*kladním úkolem je samostatná sociální práce, která je zaměřena zejména na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života.*⁴⁷

Dále provádí:

- pedagogickou diagnostiku,
- zpracovává přehled jednotlivých aktivit programu zacházení,
- spolupracuje v součinnosti se sociálním pracovníkem se zákonným zástupcem mladistvého při řešení přípravy mladistvého na budoucí povolání,
- podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, vzdělávání a rekvalifikace,
- zabezpečuje všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených,
- provádí orientační pedagogické pohovory z podnětu odsouzených, zaměstnanců nebo na základě vlastních poznatků,
- poskytuje poradensko-pedagogickou pomoc v souladu s povahou daného případu a podmínkami,
- zabezpečuje individuální pedagogickou péči o odsouzené, kteří jsou v krizových psychologických stavech,
- podílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k vězněným osobám a navrhuje z pedagogického hlediska příslušná opatření, vedoucí k jejich řešení, prevenci a eliminaci,
- realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc,
- podílí se na návrhu k rozhodování o udělení propuštění výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici,
- vyjadřuje se k výběru odsouzených k zařazení do práce, návštěv bez zrakově či sluchové kontroly a přerazování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění.

⁴⁷ Gojová, A., *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, Ostrava 2009, vyd. Ostravská univerzita v Ostravě, ISBN 978-80-7368-627-7, str. 203

4.3 Sociální kurátor

V kompetenci sociálních kurátorů je tzv. postpenitenciární péče, tj. péče o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Úkoly sociálních kurátorů sice mají charakter probační činnosti, ale o standardní činnosti probačních úředníků a asistentů se liší v tom, že kontakt osob se sociálními kurátory je dobrovolný, neuložil ho soud, jde tedy o obligatorní probační dohled a pomoc.⁴⁸

Následná postpenitenciární péče musí začít už ve výkonu vazby. Každý vězeň by měl mít možnost kontaktu se sociálním kurátorem. Sociální kurátor má za úkol poskytnout konzultace ve věcech osobních a rodinných. Mají také zprostředkovávat kontakty s věcně i místně příslušnými orgány. Úzká spolupráce se sociálním pracovníkem je tedy jistě nezbytná (podle Koncepce rozvoje vězeňství (obnovené vydání) – příloha časopisu České vězeňství č. 1/199/).

Při práci s klienty mohou sociální kurátoři vybírat z mnoha přístupů a metod sociální práce. Kritériem volby je adekvátnost metody či přístupu k povaze klientova problému a celé jeho životní situace, ale také k pracovním podmínkám a osobnosti samotného sociálního kurátora. Při volbě metod a postupů by měl sociální kurátor vycházet ze soudobé sociální práce, která klade důraz na pomoc s využitím a mobilizací zdrojů a silných stránek nejen klienta, ale i jeho prostředí. Aplikace určité metody nebo přístupu sebou přináší jiné chápání problémů klienta a role sociálního kurátora, které jsou východiskem pro tvorbu strategie a vytyčování cílů vzájemné spolupráce.⁴⁹

Hlavní výkon práce sociálního kurátora spočívá v poskytování poradenské a socioterapeutické pomoci občanům, kteří se v průběhu života dostali do obtížných životních situací a tuto životní část sami nedokážou zvládnout, její prožívání přináší mnoho problémů a často končí konfrontací se zákonem. Jde o osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu ochranné nebo ústavní výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž zájmy a práva jsou ohroženy trestnou činností a jejich způsob života je v konfliktu se společností. Odborná pomoc je zaměřena na konkrétní pomoc a praktické řešení obtížné sociální situace klienta.

⁴⁸ Černíková, V., *Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, str. 102-103

⁴⁹ Gojová, A., *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, Ostrava 2009, vyd. Ostravská univerzita v Ostravě, ISBN 978-80-7368-627-7, str. 213

Pracovní náplň sociálního kurátora stejně jako jeho působnost je odvezena z § 92 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, kde je stanoveno, že obecní úřad obce s rozšířenou působností koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství.

Klienti jsou nejen osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, ale i osoby, které nebyly nikdy soudně trestány. Jde o osoby, které žijí nedůstojným způsobem života a o osoby bez přístřeší – bezdomovci, osoby závislé na návykových látkách, alkoholu, nebo občané, které se dostali do nepříznivé ekonomické situace a vlastními silami se z ní nedokážou vymanit.

Každá osoba ve výkonu trestu je oslovována sociálním pracovníkem věznice nebo může požádat o rozhovor se sociálním pracovníkem. Na základě informací od Vězeňské služby ČR a při návštěvách vězeňských zařízení získává informace o potencionálních klientech. Dále chodí ve správním řízení hlášenky. Při svém pracovním působení využívá informace o spolupracujících organizacích, např. Probační a mediační služby ČR, nezávislých neziskových organizací, Policie ČR, zdravotnických zařízení. Takováto činnost vyhledávání ohrožených osob se nazývá depistážní činnost. Tato činnost je prováděna v terénu – jde o ulici, nádraží, noclehárny a čekárny. Zprostředkování může proběhnout i třetí osobou a to rodinnými příslušníky klienta či jiným klientem.

Klientům poskytuje základní sociální poradenství, a to kdykoli, které spočívá zejména v:

- možnosti ubytování, vyřízení osobních dokladů (např. občanský průkaz, rodný list, pas), varianty vývoje a následků životní situace,
- vyřizování dávek pomoci v hmotné nouzi, další sociální služby, aktivity, zdroje pomoci,
- poskytování sociálních služeb a využívání běžně dostupných zdrojů pro zabránění sociálního vyloučení,
- informaci o možnostech podpory členů jeho rodiny, pokud se podílejí na společné domácnosti,
- doprovází klienty na úřady, předává kontakty na zájmové a společenské skupiny,
- poskytuje poradenství v oblastech práva, sociálních systémech, psychologie, vzdělávání, zaměstnání.

*V osobní, odborné a profesní rovině musí konečný i počáteční vztah mezi pracovníkem a klientem stát jednoznačně na oboustranném vztahu důvěry a respektu, kde oběma stranám musí být jasný cíl a způsob jeho dosažení.*⁵⁰

*Někteří klienti mají k sociálnímu kurátorovi značnou důvěru a často mu svěří i velmi důvěrné informace a samozřejmě se jedná o delší proces navazování důvěry v rámci kontinuální sociální práce.*⁵¹

4.4 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zjišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.

*Probační a mediační služba ČR představuje novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. Vyváženým propojením osobou se vytváří nová multi-disciplinární profese v systému trestní justice.*⁵²

*Zřizuje se Probační a mediační služba, která provádí v rozsahu stanoveném tímto nebo zvláštním zákonem úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení.*⁵³

Probační a mediační služba je organizační složkou státu a účetní jednotkou.⁵⁴

Probací se pro účely tohoto zákona rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen „obviněný“), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

⁵⁰ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová, L., *Bezdomovectví*, Portál, s.r.o., Praha 2012, ISBN 978-80-262-0090-1, str. 127

⁵¹ *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*, Ostravská univerzita v Ostravě, Tiskárna Schenk, ISBN 978-80-7368-628-4, str. 60

⁵² <http://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>

⁵³ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁴ Trestní předpisy ÚZ č. 930, zákon č. 257/2000Sb., Probační a mediační služba, str. 470

*Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*⁵⁵

Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.

Cíle působení PMS:

***Integrace pachatele** – Probační a mediační služba usiluje o začlenění obviněného resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.*

***Participace poškozeného** – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v spravedlnost.*

***Ochrana společnosti** – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.*⁵⁶

Práce PMS před vynesemím rozsudku:

Práce s dobrovolnými klienty:

- podpora při řešení následných činů (vyrovnání s poškozeným),
- podklady pro soudní rozhodnutí,
- podklady pro alternativní tresty, event. výchovná opatření, formě a podmínkách nepodmíněného trestu.

Práce s nedobrovolnými klienty:

⁵⁵ Trestní předpisy ÚZ č. 930, zákon č. 257/2000 Sb., Probační a mediační služba, str. 470

⁵⁶ <http://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>

- klienti, u nichž byla vazba nahrazena dohledem či jiným opatřením,
- kontrola peněžitých podmínek stanov. v rozhodnutí soudu,
- pravidelný osobní kontakt s klientem.

Práce po vynesení rozsudku:

PMS pracuje s osobami v těchto případech:

- osoby s alternativními tresty (napří domácí vězení, obecně prospěšné práce, trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, peněžitá náhrada školy) – role PMS je dohled nad výkonem těchto trestů,
- osoby nezletilé, jimž byla uloženo výchovné, ochranné a trestné opatření – PMS dohlíží nad dodržováním těchto opatření,
- osoby s dalšími povinnostmi a omezením, jejich výkon probíhá „na svobodě“ – PMS dohlíží nad dodržováním těchto opatření,
- osoby podmíněčně propuštěné (parole – forma podmíněného propuštění, která umožňuje vykonat zbytek trestu mimo věznici, za její uložení odpovídá parolová rada – soudce, psychiatr) – PMS vykonává dohled nad podmíněčně propuštěným
- osoby projevující zájem o mediaci a urovnání následků trestného činu – PMS zprostředkuje mediaci.

4.5 Nestátní neziskové organizace

Prudký rozvoj nestátní neziskového sektoru u nás po roce 1989 podpořil především zákon z roku 1990, umožňující velmi snadný vznik a fungování občanských sdružení. Tento zákon představoval významný mezník v budování demokratické společnosti opírající se o dobrovolnou participaci občanů na společenském a ekonomickém životě. Byl tak položen základ institucionálně bohatého systému zabezpečování veřejných služeb v ČR.

Nestátní neziskový sektor je chápán jako soubor institucí, které existují vně státních struktur, avšak slouží v zásadě veřejným zájmům, na rozdíl od zájmů nestátních.

Přitom je sledováno pět základních vlastností, podle nichž jsou nestátní neziskové organizace:

1. Institucionalizované – mají jistou institucionální strukturu, jistou organizační skutečnost, bez ohledu na to, zda jsou formálně nebo právně registrovány.

2. Soukromé: jsou institucionálně odděleny od státní správy, ani jí nejsou řízeny. Nemohou mít významnou státní podporu nebo ve vedení nemohou být státní úředníci, základní struktura neziskových organizací je ve své podstatě soukromá.

3. Neziskové: ve smyslu nerozdělování zisku, mohou svou činností vytvářet zisk, ovšem ten musí být použit na cíle poslání organizace.

4. Samosprávné a nezávislé – mají vlastní postup a strukturu, umožňují kontrolu vlastních činností. Nekontruluje je ani stát, ani instituce stojící mimo ně.

5. Dobrovolné – projevuje se výkonem neplacené práce pro organizaci, dobrovolnou účastí na svých činnostech.

Nestátní neziskový sektor je dnes důležitou součástí společnosti, jeho organizace sdružují miliony občanů, poskytující širokou paletu služeb, napomáhají rozvoji společenského ekonomického a nakonec i politického života. Jeho význam nespočívá pouze v přidané ekonomické hodnotě či podílu na celkové zaměstnanosti, ale je díky svému dopadu na takřka všechny sféry života společnosti mnohem komplexnější. Stát od počátku 90. let 20. Století organizace nestátního neziskového sektoru finančně podporovat, systémová podpora se postupem času vyvinula ve formulaci státní dotační politiky vůči NNO.⁵⁷

Rada vlády vymezuje další pojetí a pod pojmem neziskové organizace rozlišuje dva druhy organizací:

- **vládní (státní, veřejné) neziskové organizace**, které zabezpečují převážně realizaci výkonu veřejné správy. Posláním je opodstatněn na výkon veřejné správy na úrovni státu, regionu či obce. Jejich právními formami jsou v podmínkách ČR příspěvkové organizace a bývalé rozpočtové organizace, od roku 2001 organizační složky státu, kraje či obce.

- **nestátní (nevládní, občanské, soukromé) neziskové organizace**, jejich existence vychází z principu sebe řízení společnosti, tj. schopnosti určitého společenství lidí žijících a spolupracujících ve vymezeném prostoru organizovat a vzájemně usměrňovat své jednání.

V období společenských, ekonomických a politických změn se otevřely možnosti pro občanské, církevní, charitativní sdružení, a organizace na obohacení sociálních služeb. Díky

⁵⁷ Hyánek, V., Škrarabelová, S., Řežuchová, M., *Rozbor financování nestátních neziskových organizací z vybraných veřejných rozpočtů-chody, problémy, řešení*. Centrum pro výzkum neziskového sektoru. XXX-cvns.cz

shora uvedenému se rozrostly různé druhy sociální pomoci, které se zaměřují na pomoc jedincům, kteří se dostali do konfliktu se zákonem. Jejich efektivní fungování a poskytování sociálních služeb pro sledovanou klientelu nelze vidět jen v nadšení a aktivitách, ale jsou zde třeba nepostradatelné odborné znalosti a sociální dovednosti v navazování kontaktu s klienty a dále je třeba i odborné vedení sociální péče a sociální pomoci.

Občanské, církevní charitativní sdružení a organizace poskytují různé druhy sociální pomoci a z tohoto hlediska je možné je členit:

1. poskytují materiální pomoc (šatstvo, jídlo, apod.)

- ADRA – charitativní organizace adventistické církve
- Česká katolická charita
- Český červený kříž
- SOS Centrum Diakonie Českobratrské církve evangelické

Oblastní charita Žďár nad Sázavou ve spolupráci s ostatním Charitami v kraji Vysočina a sociální firmou Semitam rozšířila od července letošního roku nabídku svých služeb o novou cílovou skupinu. Jde o pomoc a podporu osobám, které se opakovaně vrací z výkonu trestu odnětí svobody a mají trvalé bydliště v Kraji Vysočina. Provedla jsem rozhovor se sociální pracovníci, který je součástí přílohy č. 1.

2. poradenskou pomoc (situace nouze, krize)

- Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi
- Centrum Diakonie Českobratrské církve
- Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným
- Podané ruce

Domov Matky Terezy

- klíč – nadace
- EXODUS – středisko křesťanské pomoci mladým v krizi

3. sociální péči, která diferencovaně zahrnuje stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči a také integrativní program:

- Azylové domy

- Armáda spásy

- Naděje

*Vzniklé iniciativy přispívá k obohacení sítě poskytovaných sociálních služeb ve vztahu k jedincům dezintegrovaným. V současné době jsou významnými, byť i dílčími subjekty realizace sociální prevence.*⁵⁸

⁵⁸ Mühlpachr, P., *Sociální práce*, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2003, str. 57

5 REINTEGRACE A RESOCIALIZACE PO VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Naplnění jednotlivých cílů resocializačního programu každého odsouzeného se pravidelně (měsíčně až pololetně podle typu věznice) hodnotí, přičemž v souladu s vývojem jeho osobnosti se programy aktualizují. Zvláštní pozornost je přitom věnována resocializačním programům těch odsouzených, jimž je třeba výrazně pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro návrat do občanského života.⁵⁹

Proces reintegrace začíná již ve vězení. Vězeňská služba ČR proto věnuje tradičně velkou pozornost nejen práci s vězni umístěnými do výstupních oddělení, ale i reintegračním programům zabezpečovaným často občanskými neziskovými organizacemi.⁶⁰

Resocializace je označována jako proces obnovy kriminalitou narušené a dysfunkční socializace. Podle Sochůrka se resocializací rozumí složitý proces nápravy a změny neuspokojivé socializace, která se v penitenciářích podmínkách nazývá též korektivní socializací či penitenciární resocializací. Používá se proto, aby se odlišila od resocializace u jedinců, kteří sice mají problém se socializací, ale ne natolik, aby jejich nedostatečná socializace vyústila v páchání trestné činnosti.⁶¹

Resocializace je charakterizována rozpadem dosud přijímaných hodnot a vzorců jednání, po němž následuje přijetí radikálně nových, radikálně odlišných. Jedním typem okolností, za kterých k tomu může dojít, je vstup jedince na půdu instituce omezující osobní svobodu, psychiatrické léčebny, vězení, kde je oddělen od vnějšího světa a vystaven tvrdému tlaku nových zákazů a příkazů. Za extrémně stresujících okolností mohou být změny postoje a osobnosti jedince velmi dramatické. Právě studium takových mezních situací nám ledacos napovídá o normálních procesech socializace.⁶²

⁵⁹ Mühlpachr, P., *Sociální práce*, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2003, str. 51

⁶⁰ České vězeňství, 2/2002, str. 13

⁶¹ Sochůrek, J., *Kapitoly z penologie*, Liberec, Technická univerzita 2007, ISBN 978-80-7372-204-6

⁶² Mucha, I., *Sociologie, základní texty*, 3 vyd. Jesenice u Prahy, Tiskárna a vydavatelství 999, 207, ISBN 978-80-86394-26-7, str. 153

5.1 Postoj společnosti

*Různým křivdám a nespravedlnostem se sice žádná lidská společnost úplně vyhnout nemůže, sám pojem společnosti ale zahrnuje i to, že se dovede nějak bránit.*⁶³

Charakteristické pro dnešní dobu je především úsilí o globální uspořádání společnosti, informační propojení světa a silové řešení problémů, jako by historicky respektované atributy lidského rozumu a spolupráce postupně promarňovaly svoji příležitost vytvořit obecně humanistické pojetí rozvoje společnosti na bázi nebývalého vědeckotechnického, ekonomického a kulturního potenciálu.⁶⁴

*Rozptýlit společenské předsudky vůči lidem s vězeňskou zkušeností, a tím jim usnadnit možnost návratu do běžného života, je velmi náročné. Možná to nemůže být jinak. Není ale žádoucí ani to, aby šanci vůbec neměli, aby se vraceli k trestné činnosti, proti své vůli žili jako bezdomovci a jejich jedinou stabilní perspektivou byly sociální dávky, práce na černo nebo legální, ale naprosto podřadná.*⁶⁵

Ve společnosti existují pravidla a normy, jejichž dodržování je kontrolováno, tzn. že existuje institut sociální kontroly.

*Sociální kontrola je principem, jehož prostřednictvím se zjišťují, aby chování jednotlivců či skupin nevykazovala větší odchylky od těchto norem a hodnot. Sociální kontrola však nepůsobí pouze jako zpětné posuzování toho, zda je sociální jednání přijatelné či přiměřené, ale slouží i jako výchozí informace o tom, co je žádoucí. Je tedy nejen regulativním, ale i normativním mechanismem v sociálním procesu.*⁶⁶

Trest odnětí svobody je trestem za patologické konání jedince, které se tu stalo a ochranou společnosti před jeho opakováním. Může se stát součástí převýchovy jako jeden z jejich účinných nástrojů, samostatně však výchovnou metodou není. Nestává se jí ani tehdy, když se některé metody zacházení pracovníků věznic nazývají převýchovnými. Převýchovným nástrojem se trest odnětí svobody může stát tehdy, když nastane důsledné oddělení represivní složky od převýchovné.

⁶³ Sokol, J., *Etika a život*, Nakladatelství Vyšehrad, ISBN 978-80-7429-063-3, str. 7

⁶⁴ Sokol, J., *Etika a život*, Nakladatelství Vyšehrad, ISBN 978-80-7429-063-3, str. 100

⁶⁵ Bargel, M., Mühlpachr, P., a kolektiv, *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*, IMS, ISBN 978-80-87182-212-3, str. 7

⁶⁶ <http://www.topregion.cz/index.jsp?articleId=4110>

To, jak se podaří trestanému člověku sžít s běžným životem společnosti velmi závisí také od toho, jak se mu podaří vypořádat s následky minulosti, jak je psychicky dokáže začlenit do své osobní historie (např. dluhy, alimenty, rozpadnuté rodiny, zničené lidské životy). Úloha sociální práce spočívá v pomoci klientovi najít reálný způsob řešení vzhledem k individuálním možnostem, schopnostem a osobnosti.

Při dosažení cíle sociální práce s trestanými osobami je důležité naučit trestané osoby žít takovým způsobem života, který je pro společnost akceptovatelný.

Osoby, které přicházejí z pobytu ve věznicích, jsou společensky stigmatizované, což jim znevýhodňuje hledání uplatnění na trhu práce, ale i znesnadňuje jejich znovu zařazení do společnosti, snižuje se také kvalita života i života jejich blízkých osob. Z vězeňského prostředí si přinášejí návyky a chování, které jim znesnadňují zapojení do života a bezkonfliktní existenci.

Změnit tento jejich postoj a chování lze prostřednictvím nabídky dlouhodobého podpůrného socioterapeutického programu, který by respektoval jejich lidskou důstojnost a individuální starosti a potřeby. Osoby zařazené do probačních programů nejsou zpravidla dostatečně motivovány k výkonu uloženého trestu. Poměrně velká část těch, kteří vykonávali alternativní trest, v trestné činnosti recidivuje. Tato skutečnost naznačuje potřebu nabídnout jim podpůrné programy respektující jejich lidskou důstojnost a specifické potřeb, které mohou vést k pozitivní změně jejich chování (tj. zvýšit jejich motivaci ke změně chování, naučit je řešit sociální a vztahové problémy a tím přispět ke zvýšení jejich schopnosti uplatnit se na trhu práce a zvýšit kvalitu jejich života). Jako vhodná forma práce se jeví podpůrný sociální program, resp. Stacionární forma individuální a skupinové socioterapie zohledňující individuální životní podmínky a potřeby klientů.

Problémy výše uvedených osob neexistují izolovaně, ale v korelaci ke konkrétnímu prostředí. Osoby vracející se z věznic mají zpravidla narušené sociální vazby se svým nejbližším okolím. Při řešení problémů uvedených cílových skupin je nezbytnou podmínkou práce s osobami z nejbližšího okolí klienta, zaměřená především na podporu, poradenství a přípravu zázemí. V současné době se stále zvyšuje recidiva kriminálního chování. Důvody jsou různé, ale to především izolace navrátílců z vězení a praktická nemožnost jejich uplatnění se na trhu práce (záznam v trestním rejstříku). Uvězněním těchto lidí stoupají náklady

na vězeňství, kterou jsou v konečném důsledku placeny z daní nás všech, a problém stejně nevyřeší. Jakákoliv prevence je vždy „levnější“ než následná léčba.⁶⁷

Členství v EU definuje ve věci základních sociálních práv rámec. Ten je samozřejmě nutno dodržet. Ale navíc, do konkrétních podmínek české společnosti bude zřejmě účelné rozpracovat konkrétní, systémovou sociální vizi. V jednotě cílů, prostředků a metod zajištění hospodářského růstu a odpovídajících sociálních jistot.⁶⁸

5.2 Životní situace

Člověk má odjakživa schopnost klamat druhé a samozřejmě i sám sebe. Byl to Nietzsche, kdo proslul svým postřehem, že pýcha, sebeúcta dokážou bez sebemenších problémů přemoci paměť, a každý mechanismus psychické obrany známý dnešním psychologům najdete u Shakespeara. Přesto má člověk pocit, že lehkost, v níž se lidé zbavují zodpovědnosti za své činy – jejich intelektuální a citová nepoctivost vůči vlastnímu jednání, se v posledních několika desetiletím značně zvýšila.⁶⁹

Neustále přibývá počet lidí ve výkonu trestu, a tak se nás všech tato problematika dotýká. Nejdůležitější je nutné stimulovat a podpořit individuální motivaci propuštěného. Osvědčenou pomocí je pomoc rodiny, blízkých a osoba a dále to jsou různé osoby, které slouží těmto lidem v oblasti duchovenské služby, sociální kurátoři, služby osob, provádějících job soaching a mentoring. Osvědčuje se i příprava na budoucí povolání již v průběhu výkonu trestu, ať teoretická či praktická. Pracovní uplatnění je velmi složité a je velmi důležité.

Každá životní situace osoby propuštěné z výkonu trestu je specifická. Obvykle se potýká s množstvím problémů a situacemi, jejich vyřešení jsou nezbytná.

Nejčastější jsou problémy týkající se:

- finančních prostředků,
- vyřizování dokladů a záležitosti se zdravotním a sociálním pojištěním,
- hledání zaměstnání,

⁶⁷ <http://www.topregion.cz/index.jsp:articleID=4110>

⁶⁸ Bargel, M., Mühlpachr, P., a kolektiv, *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*, IMS Brno, ISBN 978-80-87182-12-3, str. 13

⁶⁹ Dalrymple, T., *Život na dně*, ACADEMIA, Praha 2005, ISBN 80-200-1337-7, str. 27

- hledání bydlení,
- nefungujících rodinných vztahů,
- zadluženosti,
- drogové závislosti.

Zaměstnanost osoby, která se vrátila z výkonu trestu, má pochopitelně velký vliv jak na riziko recidivy, tak na jeho místo ve společnosti, i když to není zcela určujícím faktorem, zaručujícím dlouhodobou interakci a kriminální půst.

5.3 Osobnost pachatele

*Osobností se rozumí osobitost, odlišnost jedince od jiných jedinců, zejména od jedinců téhož věku a kultury.*⁷⁰

Člověk představuje jednotu biologických, sociálních a psychických vlastností, má zvláštní vlastnosti, které se nedají napodobit, vědomě si určuje svůj vztah k okolí a kultuře, případně příslušnost k sociální vrstvě.

*Člověka charakterizuje především jeho individualita, tj. osobitost, jedinečnost, a to nejen psychická, ale i fyzická, která s přibývajícím věkem po určitou mez narůstá. Současně se však u mnoha lidí projevuje jednota individuality a typu, tzn., že jsou jedineční, ale současně mají s některými lidmi něco společného, co výrazně charakterizuje jako určitou skupinu.*⁷¹

Osobností se stáváme tím, že si osvojíme společenské vztahy, staneme se samostatným a vědomě konajícím subjektem, spolutvůrcem společenských vztahů a nositelem určitých sociálních tendencí.

U dospělého člověka je možné poznat jeho charakter a přesně předpokládat, jak se zachová v určitých životních situacích. Jeho pocity jsou uspořádané, různorodé a specializované.

Osobnost pachatele a jeho celkové působení hraje velmi významnou roli pro pochopení jeho jednání a především pro další zacházení s ním s cílem u něho zmírnit či zcela vyloučit

⁷⁰ Řičan, P., *Psychologie osobnosti, obor v pohybu*, vyd. Grada Publishing 2., 2010, ISBN 978-80-247-3133-9, str. 6

⁷¹ Nakonečný, M., *Základy psychologie osobnosti*, Management PRESS, Praha 1993, ISBN 80-85603-34-9, str. 113

opakování takového chování, tedy recidivu. Z hlediska kriminologie je zkoumána a určována typologie pachatelů podle určitého komplexu vlastností, rysů a dalších znaků osobnosti, tedy podle biologických a genetických dispozic, podle psychických dispozic, což zahrnuje složky, vrstvy a faktory, které tvoří tzv. strukturu osobnosti, včetně často diskutované inteligence, charakter, temperament, volní vlastnosti, postoje a zájmy a psychické zvláštnosti a konečně také podle vlivu sociálního prostředí, kde se zkoumá vliv sociálního prostředí na pachatele, proces sociálního učení, hodnotová orientace pachatele a jeho sociální začlenění. Zločinci byli dle typologie rozdělováni do tří skupin: příležitostní, zločinci ze zvyku, kteří jsou ještě schopní náprav a nepolepšitelní zločinci. A tyto skupiny pak byly dále spojovány se třemi funkcemi trestní: odstrašení, náprava a zneškodnění.⁷²

Výzkumy delikventních osob dále ukazují, že tyto osoby neumí řešit obtížné životní situace efektivně. Mají sklon jednat impulzivně, často užívají drogy, volí primitivnější a neúčelné formy reakcí. Z hlediska individuálních předpokladů pro zvládnání psychické zátěže bylo zjištěno, že mají odsouzení vyšší míru emocionální vzrušivosti, prožívají situační napětí, mají zálibu v rozruchu a změně bez anticipace důsledků svého chování.⁷³

Kriminologie při shromažďování svých poznatků o osobnosti pachatele využívá multidisciplinární přístup, to znamená, že využívá poznatky společenských věd, jakými jsou psychologie, sociologie, z kterých vychází při tvorbě vlastních teorií a koncepcí. Vzhledem k tomu, že obě vědní disciplíny poskytují množství poznatků v závislosti od filozofických východisek a metodologických přístupů, rovněž i kriminologie oplývá množstvím různých zjištění snažících se o co nejvýstižnější odkrytí osobnosti pachatele.

Stejně jako existuje rozdíl mezi osobností a osobností pachatele, tak jsou rozdílné osobnosti pachatelů a pachatelů recidivistů. Osobnost recidivistů je charakteristická rozvinutějším komplexem sociálně a psychologicky negativních vlastností a jejich intenzivnějším vzájemným působením a v důsledku toho větší hotovostí spáchat trestný čin.⁷⁴

Při ukládání trestu soud v první řadě přihlíží k možnostem nápravy pachatele, kdy se tedy snaží z jemu známých faktů a skutečností odhadnout vývoj pachatele a to zejména z hlediska možnosti páchaní další trestné činnosti. Soud přihlíží také samozřejmě i

⁷² Novotný, O., Zapletal, J., *Kriminologie, 3., přepracované vydání*. Praha:ASPI, 2008, str. 119-127

⁷³ Černíková, V., Markariusová, V., *Úvod do penologie*, Praha: Sociálně právní institut, 1997, str. 69-70

⁷⁴ Junášková, A., *Problematika reintegrace po výkonu trestu odnětí svobody*, MU, Brno 2011

k poměrům pachatele v době ukládání trestu. Těmi jsou především poměry, které se týkají jeho osoby, práce rodiny, apod.

Dále se zohledňuje, zda jde o prvopachatele nebo recidivistu. Ke skutečnosti, že pachatel byl již pro trestný čin odsouzen, přihlíží soud jako k přitěžující okolnosti. Trestní zákon však v této souvislosti opravňuje soud k tomu, aby podle povahy předchozího odsouzení nepokládal okolnost, že pachatel byl již pro trestný čin odsouzen za přitěžující, a to zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení.

Osobnost pachatele soud hodnotí i pro účely jeho zařazení do některého ze čtyř typů věznic. Trestní zákon obsahuje doporučená pravidla pro zařazení pachatele do věznice v ustanovení § 39 odst. 2. Soud však může zařadit pachatele do jiného typu věznice, než do kterého má být podle uvedeného ustanovení zařazen. Má-li se zřetelem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele za to, že bude jeho náprava v jiném typu věznice lépe zaručena. Je ovšem předepsáno, že do věznice se zvýšenou ostrahou soud vždy zařadí pachatele, jemuž byl uložen výjimečný trest.⁷⁵

Podle trestního zákona je soud povinen při stanovení druhu trestu a jeho výměra přihlížet k určitým skutečnostem, které se týkají osobnosti pachatele trestného činu. Jde o výraz snahy o to, aby každému pachateli byl uložen ten nejvhodnější trest, který by splnil účel, jež je od něj obecně očekáván.⁷⁶

5.4 Následky neúspěšné reintegrace

Relativně vysoké procento neúspěšného průběhu reintegrace, projevující se v procentu recidivy se odráží v nárůstu skeptických postojů k rozšiřování výchovných a rehabilitačních aktivit s vězňenými (vysoké náklady s malou výsledností).

Stanovení následujících okruhů problémů opakovaného selhávání propuštěných vězňů a tím i neúspěšné reintegrace – jde o problémy:

- související se socializací,

⁷⁵ <http://www.epravo.cz/top/clanky/posuzovani-pachatele-pri-ukladani-trestu16528.html>

⁷⁶ <http://www.epravo.cz/top/clanky/posuzovani-pachatele-pri-ukladani-trestu16528.html>

- s duševním zdravím,
- s kriminalitou,
- s pobytem ve vězení
- se sociální situací.

Následkem neúspěšné reintegrace dochází k sociální exkluzi nebo recidivě.

Sociální exkluze je také dominantním termínem v pracovních materiálech tvůrců sociální politiky v České republice i EU. Za výhodu jeho použití se považuje, že na rozdíl od termínu „chudoby“ odkazuje nejen na příjmovou nedostatečnost sociálně vyloučených, ale i na fakt, že se tito ocitají mimo ostatní společnost. Za nevýhodu diskursů sociální exkluze naopak bývá kritiky označována skutečnost, že se v nich evidentní příjmové nerovnosti často přehlíží.⁷⁷

Sociální vyloučení (exkluze) tedy znamená vyloučení ze života společnosti. Jde o opak sociálního začlenění (inkluze), kdy lidé mají rovné příležitosti život srovnatelně kvalitně jako ostatní, mít práci, účastnit se společenských akcí a kulturních podniků, mít přístup na stejná místa ve veřejném prostoru atd. Sociální inkluze také předpokládá, že lidé mají přiměřený podíl na rozhodování, která se dotýkají jejich života. A že se mohou efektivně domáhat svých práv.

Mezi typickými důvody sociální exkluze se uvádí zejména:

- *Nedostatek finančních prostředků. Řady kulturních statků je možné se zmocňovat jen jakožto zboží, komunikace se ději prostřednictvím zařízení, která se musí koupit, nízký příjem také znamená nutnost věnovat více času získávání obživy na úkor času věnovaného sociálním kontaktům, zjevná chudoba vytváří symbolickou bariéru pro vstup do některých lokalit atd.*
- *Nedostatečné vzdělání a znalosti, případně znalosti neadekvátní či zastaralé. Tento okruh příčin stojí za potížemi při hledání zaměstnání, při integraci jedinců do komunikačních sítí, stejně jako v oblasti přístupu ke kulturním statkům a ke vzdělání. V širokém slova smyslu sem patří i jazyková bariéra, omezené komunikační dovednosti, neznalost základních ob-*

⁷⁷ Bargel, M., Mühlpachr, P., a kolektiv, *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*, IMS Brno, ISBN 978-80-87182-12-3, str. 31

čanských práv a povinností, dezorientace ve vztahu ke správním a justičním orgánům, absence kompetencí k výkonu vlastnických a jiných práv, neinformovanost o sociálních právech, ztráta orientace v bankovních produktech, jakož i řada dalších.

Diskriminace. Zde chápána jako špatné zacházení na základě odlišnosti.⁷⁸

Kriminální recidiva – opakovaný výkon trestu odnětí svobody u osob, u nichž se předchodí výkon trestu minul svým výchovným účinkem, měl by probíhat odlišně od výkonu trestu u osob, které jsou vězněny poprvé (v rámci vnitřní diferenciacce trestu).

Za nejrizikovější období (pro recidivu) se považuje prvních 6 měsíců po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a maximum recidivujících pachatelů se dopouští nového trestního činu v průběhu 3 let po propuštění.

5.5 Opatření podporující reintegraci

Reintegrace je proces završující výchovné funkce trestu vedle efektivního, účelného a trvalého znovu spojení všech dosud kriminálních činností narušených a dezorganizovaných vztahů, vazeb, struktur a procesů sociálních, mravních, psychických, povahových a osobnostních.

Návrat vězněného do společnosti je problémem, který řeší vedle penologie zejména psychologie, pedagogika, andragogika, právnické vědy, sociologie a z různých pohledů a hledisek i další sociální vědy.

Přirozeným zdrojem sociální opory pro jedince v tísní bývají jeho nejbližší lidé, zpravidla rodina.⁷⁹

Reintegraci by měly podpořit všechny penitenciární aktivity, především programy zacházení. Úspěchem reintegrace je nutná motivace.

Motivace je souhrnné značení pro motivy a jejich působení. Definovat je proto třeba motiv – je převzato z latiny. Často se o motivu mluví jako o potřebě, zvláště když se má zdůraznit

⁷⁸ Bargel, M., Mühlpachr, P., a kolektiv, *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*, IMS Brno, ISBN 978-80-87182-12-3, str. 31

⁷⁹ Mareš, J., *Posttraumatiký rozvoj člověka*, Grada Publishing a.s., Praha ISBN 978-80-247-3007-3, str. 36

*nedostatek nějakého žádoucího předmětu. Motiv můžeme chápat jako vektor, která má sílu a směr.*⁸⁰

*Celý výkon trestu chování ve vězení, práce a ostatní aktivity, které odsouzený podstupuje, mohou vyznít naprázdno, pokud není odsouzený na tuto obrovskou změnu dostatečně připraven. Snad nejdůležitější je v tuto chvíli podpora rodiny a přátel. Přijmutí člověka nazpět mezi sebe, do svého života, mu pomůže snáze překonat všechny nepříjemnosti, které se objeví. A jistě jich nebude málo. Jde nejen o získání práce a udržení se v ní, ale také o zvládnutí reakcí okolí, které bývají mnohdy negativní.*⁸¹

⁸⁰ Říčan, P., *Psychologie osobnosti, obor v pohybu*, Grada Publishing, a.s., Praha, ISBN 978-80-247-1174-4, str. 14

⁸¹ www.os-lighthouse.cz/navrat-do-bezneho-zivota/

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 PRAKTICKÁ ČÁST

V předcházející teoretické části diplomové práce jsem se podrobněji zabývala vysvětlením, které souvisí se začleněním osob po výkonu trestu do společnosti. Zaměřila jsem se na význam socializace, druhy trestů a pobyt ve věznici a přípravu osob na návrat. V této praktické části pak prezentuji případové studie žen ze spisů Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou a polostrukturované rozhovory odsouzených žen a sociálních pracovníků, které byly prováděny ve Věznici Světlá nad Sázavou. Chci poukázat na příčiny kriminálního chování a využívání pomoci osob po výkonu trestu a na navrhovaná opatření sociálních pracovníků při návratu osob po výkonu trestu zpět do společnosti.

6.1 Výběr prostředí, metoda

S ohledem na možnosti a zjištění cíle výzkumu jsem zvolila případovou studii spisu. V této studii chci zjistit příčiny kriminálního chování a jeho dopad.

Se souhlasem předsedy Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou jsem zpracovala kazuistiku trestních spisů, které se týkají žen. V těchto jednotlivých případech jsou podrobně popsány příčiny chování trestné činnosti, jakým způsobem se k situaci postavily obviněné, zda došlo k opakování či ukončení kriminálního chování a jaké bylo rozhodnutí soudu a jeho zdůvodnění.

Studium kazuistik jsem vedla u Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou, jehož sídlo je na Strojírenské ulici 28. Toto okresní město na pomezí Čech a Moravy, leží v centrální části Českomoravské vrchoviny ve Žďárských vrších.

Dále jsem provedla rozhovory ve Věznici Světlé nad Sázavou. Objektem je bývalá škola v přírodě, která byla postupem let přebudována v největší věznici, kde vykonávají tresty ženy. V současné době se zde nachází kolem 800 odsouzených. Počty vězeňkyň narůstají, také sociální, pedagogická a často i rodičovská péče zřejmě selhává.

Ve výzkumné části jsem zvolila kvalitativní výzkum, který *se provádí pomocí delšího intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studie, na jeho kontextovou logiku, na explicitní a implicitní pravidla, které fungují v dané oblasti. Používá poměrně málo standardizované*

*metody získávání dat. Hlavním instrumentem je výzkumník sám. Typy dat kvalitativním výzkumu zahrnují přepisy terénních poznámek z pozorování a rozhovorů, fotografie, audiozáznam, videozáznamy, deník, osobní komentáře, poznámky, úřední dokumenty, úryvky z knih a všechno to, co nám přibližuje všední život zkoumaných lidí. Hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.*⁸²

Vzhledem ke shora uvedeným kazuistikám, jsem provedla i polostrukturované rozhovory s odsouzenými ženami ve Věznici Světlá nad Sázavou z důvodu jejich opakovaného návratu do vězení a dále jsem se zaměřila na polostrukturované rozhovory se sociálním pracovníky Věznice Světlé nad Sázavou, jak je možné ovlivnit další životní dráhu osob s trestnou činností, jak využívají tyto osoby pomoci sociálních pracovníků, jejich spolupráce a jaká navrhovaná opatření by měla být realizována v podpoře sociálního začlenění osob s trestnou činností.

Odpovědi rozhovorů, vedené s odsouzenými, byly velice stručné, neboť rozhovory byly prováděny v době osobního volna a klientky nebyly moc sdílné. Ve věznici jsou ženy se základním vzděláním nejširším osazenstvem, další nezanedbatelnou skupinou jsou vězeňkyně vyučené. Co se týče maturitních oborů, tak je jich nejmíň a bohužel je zde i několik vysokoškolaček.

Chtěla jsem získat informace, zaměřené na důvod opakování trestného chování a podmínky jejich začlenění do společnosti při jejich návratech, ale zde jsem se setkala pouze s odsouzenými se základním vzděláním a to se projevilo i na získaných informacích, které byly strohé. Tyto získané informace rozhovorů jsem dále neověřovala ze žádných jiných zdrojů, ani spisové dokumentace. Každou dotazovanou jsem ujistila o anonymitě rozhovorů a vysvětlila jsem účel rozhovoru. Obsah je součástí přílohy č. 2. Rozhovory nejsou, ze shora uvedeného důvodu, součástí výzkumné části. Měly za úkol podpořit tvrzení rozhovorů ze strany sociálních pracovníků a dokreslit problémy zařazení osob po výkonu trestu zpět společnosti z hlediska pohledu samotných odsouzených.

⁸² Hendl, J., *Kvalitativní výzkum, Základní metody a aplikace*, 1. Vyd. Praha: Portál 2005, str. 51-52

6.2 Případová studie

1. Kazuistika

Jméno: Jana

Rok narození: 1969

Stav: svobodná, 1 nezl. dítě, bez trvalého pracovního poměru

U soudu vedeno: 11 věcí

Průběh situace:

- v období od 1. 9. 2009 do 22. 6. 2011 nejméně v místě svého bydliště na ul. V., Jana zanedbávala výchovu své nezletilé dcery V. tím, že ji neposílala do školy a ani jinak nezajišťovala její vyučování. Bezdůvodně ji ponechávala v bytě, umožňovala jí v době vyučování toulat se po B., v důsledku čehož nezletilá V. ve školním roce 2010-2011 zanedbala nejméně 527 neomluvených vyučovacích hodin. Tohoto jednání se dopustila přesto, že byla komisí pro projednávání přestupků Města B., uznána vinnou ze spáchání přestupku na úseku školství a výchovy mládeže a byla jí dne 14.6.2010 uložena sankce ve formě pokuty ve výši 500,- Kč a dále jí byla dne 8.10.2010 uložena sankce – pokuta ve výši 1.000,- Kč,

Tedy: Jana úmyslně ohrozila rozumový, citový a mravní vývoj dítěte tím, že mu umožnila vést zahálčivý život, přičemž pokračovala v páčání takového činu po delší dobu,

Tím spáchala: přečin ohrožování výchovy dítěte

Rozhodnutí: trest odnětí svobody v trvání 1 roku. Janě se výkon uloženého trestu podmíněně odkládá na zkušební dobu v trvání 3 roků.

- v období od 1. 9. 2011 nejméně do 4. 11. 2011 v B., Jana nezabezpečovala řádnou školní docházku své nezletilé dcery V., nereagovala na telefonické výzvy školy k projednání věci, nerespektovala závěry z jednání výchovné komise školy a žádným způsobem se školou nespolupracovala, čímž způsobila, že za uvedené období nezletilá vykazala nejméně 96 hodin neomluvených absencí,

Tedy: Jana z nedbalosti ohrozila rozumový, citový a mravní vývoj dítěte tím, že mu umožnila vést zahálčivý život,

Tím spáchala: přečin ohrožování výchovy dítěte.

Rozhodnutí: obecně prospěšné práce ve výměře 150 hodin. Soud vzal v úvahu, že se Jana dopustila opětovně trestné činnosti fakticky namířené proti zájmům své dcery, kdy se jedná o méně běžnou trestnou činnost a je ohrožena trestem odnětí svobody do dvou let a došel k závěru, že přes recidivu shodné trestné činnosti může být účelu trestu ještě dosaženo uložením výchovného testu obecně prospěšných prací zhruba v polovině zákonné trestní sazby ve výměře 150 hodin, když je zřejmé, že v případě opakování trestné činnosti bude muset být přistoupeno k důraznějšímu a z hlediska obžalované a i její dcery, méně příznivému trestu. Tento trest Jana vykonala dle sdělení MPS dne 1. 6. 2012.

- v době od 1.3.2012 do září 2012 včetně úmyslně neplnila svoji zákonnou vyživovací povinnost na svoji nezletilou dceru V., na jejíž výživu je podle rozsudku OS povinná přispívat částkou 1.000,- Kč měsíčně předem splatnou vždy nejpozději do každého 15. Dne v měsíci k rukám jejího otce V., takže mu na nezaplaceném výživném za 7 měsíců dluží 7.000,- Kč.

Tedy: Jana úmyslně neplnila svou zákonnou povinnost vyživovat jiného po dobu delší než 4 měsíce.

Tím spáchala: přečin zanedbání povinné výživy.

Rozhodnutí: obecně prospěšné práce ve výměře 220 hodin. Janě se ukládá povinnost, aby podle svých sil po dobu výkonu uloženého testu zaplatila dlužné výživné na nezletilou dceru a současně, aby k ní řádně plnila vyživovací povinnost.

Vyjádření PMS: Jana, které byl uložen OS trest obecně prospěšných prací v rozsahu 220 hodin, dle aktuální informace z MÚ, doposud nezahájila výkon trestu obecně prospěšných prací. Janě byla zaslána na adresu trvalého bydliště výzva k jednání na středisko PMS s odůvodněním, že se jedná pouze o evidenční adresu. Jana nebyla následně více vyzývána k výkonu trestu obecně prospěšných prací, neboť není známa aktuální kontaktní adresa na odsouzenou.

- v době od 1.5.2013 do současné doby ani na jiných místech na území České republiky, neplnila Jana svoji vyživovací povinnost na nezletilou dceru ve výši 1.000,- Kč měsíčně, ačkoliv jí tato vyživovací povinnost vyplývá ze zákona o rodině a je jí přesně stanovena pravomocným rozsudkem, ani neuhrazeném výživném tak otcí dítěte dluží částku ve výši 9.000,- Kč.

Závěr: ve věci zatím nerozhodnuto, je nařízeno jednání.

2. Kazuistika

Jméno: Marie

Rok narození: 1980

Stav: svobodná, 6 nezl. dětí, na mateřské dovolené

U soudu vedeno: 5 věcí

Průběh situace:

- Marie v přesně nezjištěných dnech v období nejméně od počátku měsíce května 2007 do 21.1.2010, fyzicky a psychicky týrala své nezletilé děti tak, že vůči nim uplatňovala nevhodné výchovné metody, nepřiměřeně je trestala tím, že je bila pěstmi, pálkou, vařečkou nebo páskem, používala vůči nim hrubé vulgární výrazy, nezl. syna kopala do břicha a jiných částí těla, nezletilou dceru tahala za vlasy a nejméně v jednom případě jí vyhrožovala zabitím s tím, že ji bodne nožem, který přitom držela v ruce, v důsledku těchto jednání jim způsobila nejméně pohmoždění napadených částí těla, přičemž u obou dětí tak došlo k nespecifickým projevům syndromu týraného dítěte ve smyslu zvýšené úzkosti a deprese a zanedbání v oblasti kognitivního a socio-emočního vývoje,

Tedy: Marie týrala osobu, která je v její péči a výchově, spáchala takový čin zejména na dvou osobách a po delší dobu.

Tím spáchala: zločin týrání svěřené osoby.

Rozhodnutí: trest odnětí svobody v trvání 30 měsíců, obžalované se výkon tohoto trestu odkládá za zkušební dobu 3 let.

Nad Marií se vyslovuje dohled. Soud vzal v úvahu, že se Marie po dlouhou dobu opakovaně různými formami dopouštěla nepřijatelného jednání vůči svým dvěma nezletilým dětem, kdy v důsledku tohoto týrání byly u dětí diagnostikovány psychické následky spočívající v uváděných nespecifických projevech syndromu týraného dítěte.

- o Marii soud zjistil, že má základní vzdělání, nyní je dlouhodobě bez zaměstnání a je na mateřské dovolené, s manželem zajišťuje, vedle 2 poškozených dětí, které jsou umístěny ve výchovném zařízení, výchovu dalších čtyř dětí v místě bydliště, o jejím chování není nic bližšího známo a nebyla zde postižena pro přestupek, a soudně nebyla dosud potrestána,

- jako k okolnosti polehčující přihlédl soud k tomu, že Marie vedla řádný život, naopak jako k okolnostem přitěžujícím přihlédl soud k tomu, že spáchala zločin na vlastních nezletilých bezbranných dětech a tohoto jednání se dopustila po delší dobu a došlo k závěru, že s ohledem na Marii, k jejichž osobě s výjimkou projednávané věci nebyly zjištěny žádné negativní skutečnosti, a absenci výraznějšího škodlivého následku přes značnou dobu žalovaného jednání může být v případě obžalované Marie účelu trestu ještě dosaženo uložením přísného trestu odnětí svobody ve spodní čtvrtině zákonné trestní sazby s podmíněným odkladem na zkušební dobu 3 let za současného vyslovení dohledu, aby po relativně duší dobu mohlo být sledováno chování obžalované ve vztahu k jejím dětem a mohlo případně dojít k včasnému odstranění zjištěných závad apod.

Postoj Marie k podmíněnému odsouzení a uloženému dohledu je velmi ambivalentní. Uložený trest akceptovala, nicméně s přijetím viny není stále ztotožněna. Marie nemá na své protiprávní jednání vytvořen náhled – opakovaně uvedla, že se k dětem jak v minulosti, tak nyní, chová dobře, své výchovné metody považuje za správné. Domnívá se, že je trestá v normě a nemá zájem na svém postoji nic měnit, a to ani přes pravomocné odsouzení a další trestní stíhání opětovně za týrání svých dětí. Opakované nabídky na spolupráci s odborníky v oblasti psychologie či psychiatrii zaměřené na zvládání agrese, nevyužila.

Doporučení PMS: dohled nesplnil svůj účel, kdy odsouzená Marie pokračuje v trestné činnosti a za toto jednání a aktuálně znovu trestně stíhána. Je navrženo prodloužit zkušební dobu o dva roky a současně uložit přiměřenou povinnost podrobit se vhodné terapii zvládnutí agrese.

Závěr: spis je na lhůtě do 20.3.2014

3. Kazuistika

Jméno: Eva

Rok narození: 1991

Stav: svobodná, 3 nezl. děti, na mateřské dovolené

U soudu vedeno: 5 věcí

Průběh situace:

- v trestní věci Evy, byla dne 30. 12. 2013 podána obžaloba, přičemž již v přípravném řízení, bylo pro neznámý pobyt obviněné vedeno jako proti uprchlé. Ještě v přípravném řízení vydala soudkyně OS příkaz k zatčení obviněné, který byl realizován.

Dne 24. 1. 2014 byla Eva vyslechnuta předsedou senátu, kterému byla uvedená trestní věc přidělena, přičemž obviněná uvedla, že se po sdělení obvinění zdržovala krátce u své známé a následně asi od října 2014 bydlela se svým dlouholetým přítelem a otcem jejich dětí v O., kde oba také pracovali. Při tomto jednání bylo dále obviněné doručeno předvolání k hlavnímu líčení spolu s podanou obžalobou a obviněná dala souhlas pro případné konání hlavního líčení v její nepřítomnosti.

Za situace, kdy Eva vysvětlila okolnosti svého neznámého pobytu a byly jí doručeny potřebné písemnosti, došel soud k závěru, že důvody vazby u obviněné nejsou dány, a proto rozhodl o jejím propuštění ze zatčení.

- v době nejméně od 18. 10. 2012, v rozporu se svými povinnostmi rodiče vyplývající ze zákona o rodině, závažným způsobem zanedbávala svoji péči o zdraví svého syna, kdy poté, co její syn z důvodu vážného infekčního onemocnění přijímal tekutiny ve velmi omezeném množství, ponechávala jej bez dozoru, nezajistila, aby přijímal dostatečné množství tekutin a i přes skutečnost, že její syn v této době trpěl vážným infekčním onemocněním projevujícím se přijímáním tekutin ve velmi omezeném množství, neklidem, dále pak teplotou, zvracením, průjmem, později při dehydrataci letargií, spánkem a nakonec poruchou vědomí a dále trpěl těžkými opruzeninami, přesto mu nezajistila lékařské ošetření, následkem čehož došlo u nezletilého syna k těžké dehydrataci vedoucí k jeho smrti.

Tedy: jinému z nedbalosti způsobila smrt a takový čin spáchala proto, že porušila důležitou povinnost uloženou jí podle zákona.

Čímž spáchala: přečin usmrcení z nedbalosti

Rozhodnutí: trest odnětí svobody v trvání 2 let. Eva se pro výkon tohoto trestu zařazuje do věznice s dohledem.

Z protokolu o ohledání místa činu s náčrtekem a fotodokumentací soud zjistil celkovou situaci v bytě Evy, včetně toho, že byt nebyl plně zařízen a v kuchyni nebyl odpovídající pořádek a dále v jaké poloze bylo tělo a vzhled syna, a to i po svlečení prádla, kdy byly zřejmé jeho proleženiny na nohách.

Z aktivit Evy na sociální síti facebook soud zjistil, že obžalovaná prakticky okamžitě po úmrtí syna, nad čímž projevovала lítost, tuto skutečnost a související informace ventilovala na facebooku včetně jeho a svých fotografií a z ostatních provedených listinných důkazů soud zjistil řadu dalších skutečností k projednávané věci.

Vyhodnocením důkazní situace soud došel k závěru, že Eva nevedla zcela řádný život, kdy ve zvýšené míře požívala alkoholické nápoje, věnovala se přátelům při různých i nočních „posezeních“ a odcházela z bytu a syna nechávala bez dozoru, a v návaznosti na to vedení domácnosti a péči o syna nevěnovala odpovídající pozornost, přičemž situace gradovala v posledním období, kdy z „nezjištěných“ důvodů péče o syna evidentně dále poklesla. V návaznosti na oba znalecké posudky a ostatní relevantní důkazy soud dále zjistil, že syn zemřel v důsledku nikoliv krátkodobé či náhlé, ale těžké několikadenní dehydratace jako výsledku celkového zanedbání mateřské péče s absencí odpovídající a navíc i doporučované adekvátní reakce na jeho soustavně se zhoršující zdravotní stav formou vyhledání nezbytné kvalifikované lékařské péče, a že je to právě Eva, která se tohoto jednání přes výzvy k vyhledání lékařské péče, dopustila.

Výsledky provedeného dokazování má proto soud za prokázané, že Eva za uvedených okolností v rozporu se svými povinnostmi rodiče, jaké je tehdy měla na mysli zákona o rodině, závažným několikadenním způsobem zanedbala péči o svého tříměsíčního syna, kterého ponechávala zcela bez dozoru a nezajistila, aby přijímal dostatečné množství tekutin, ačkoliv byl postižen vážným infekčním onemocněním spojeným s omezeným přijímáním tekutin, neklidem, zvýšenou teplotou, zvracením, průjmem a později při prohloubení onemocnění při těžké dehydrataci letargií, spánkem a nakonec poruchou vědomí a těžkými opruzeninami, a přesto nezajistila urychlené kvalifikované lékařské ošetření, přičemž musela vědět, že v důsledku jeho zdravotního stavu a její nečinnosti nedojde k poškození zdraví jejího syna, a bez přiměřených důvodů spoléhala na to, že k takovému následku nedojde, přičemž opak byl pravdou a v důsledku tohoto po delší dobu trvajících závažných jednání její syn zemře, což Eva zjistila až v časných ranních hodinách následujícího dne, a proto obžalovaná svým společensky značně škodlivým jednáním naplnila ve všech zákonně požadovaných znacích skutkovou podstatu přečinu z nedbalosti.

K osobě Evy bylo zjištěno, že v poslední době byla na mateřské dovolené, v místě bydliště o jejím chování není nic bližšího známo a nebyla zde postižena pro přešpek a soudně nebyla dosud potrestána.

Jako k okolnosti polehčující při minimálním rozsahu informací k obžalované soud přihlédl k řádnému životu, který obžalovaná vedla před pácháním trestné činnosti, když naopak jako k okolnosti přitěžující soud přihlédnul k tomu, že se trestné činnosti dopustila v rámci vedení závadného způsobu života vůči vlastnímu tříměsíčnímu synovi, který nemohl vzhledem ke svému věku nijak aktivně čelit zanedbávané péči.

Soud vzal v úvahu, že Eva, vzhledem k velmi nízkému věku jejího syna, po relativně dlouhou dobu vedla závadný způsob života, v rámci kterého po uvedení doba více dní značně zanedbala celkovou péči o svého syna a adekvátním způsobem sama či za pomoci dalšího osob nereagovala na jeho progresivně se zhorčující zdravotní stav, což vyústilo ve spáchání žalované trestné činnosti, kdy byla ohrožena trestem odnětí svobody na 1-6 let.

Za této situace soud nutně došel k závěru, že s ohledem na charakter jednání Evy, jeho délku, intenzitu a ničím neodčinitelný následek může být účelu trestu dosaženo na jedné straně výhradně uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody spojeného s přímým výchovným působením, kdy na druhé straně může být tento trest uložen při spodní hranici zákonné trestní sazby, kdy dle soudu, takovým trestem je právě nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 2 roků se zařazením jeho výkonu do věznice s dohledem.

Závěr: Eva se proti vydanému rozsudku odvolala.

4. Kazuistika

Jméno: Ludmila

Rok narození: 1956

Stav: vdaná, invalidní důchodce

U soudu vedeno: 3 věci

Průběh situace:

- dne 19. 2. 2013 v obchodním centru postupně odcizila věci, kdy v drogerii TETA v uvedeném obchodním centru odcizila přinejmenším make-up, krém, kontury, svíčku, červené barvy v červené skleničce se zlatým zdobením, noční krém, denní krém, ke škodě společnosti a to tak, že tyto věci vzala z prodejních regálů a stojanů, uložila si je do tašky, kterou měla v nákupním vozíku, přičemž následně z prodejny odešla i s odcizenými věcmi bez jejich zaplacení.

- dne 26. 2. 2013 v prodejně v uvedeném obchodním centru odcizila přinejmenším dětskou mikinu, dětské pyžamo, dětská trička, dětské tepláky ke škodě provozovatelky prodejny a to tak, že si tyto věci vzala z prodejních stojanů, uložila si je do tašky, přičemž následně z prodejny odešla i s odcizenými věcmi bez jejich zaplacení. V prostoru za pokladnou byla kontrolována hlídkou Policie ČR. Lída se ve své výpovědi učiněné před zahájením trestního stíhání doznala k jednání, které je jí kladeno za vinu, popsala bližší skutečnosti, za kterých se jej dopustila, a vydala věci, které odcizila.

V této věci byl zpracován znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, který vypracovala soudní znalkyně, s výsledkem zjištění, že obviněná trpí duševní poruchou ve vlastním slova smyslu, a to schizoafektivní poruchou – manický ty. A tato diagnostikovaná porucha mohla ovlivnit jednání obviněné, když ovládací schopností byly vlivem této poruchy sníženy a to podstatnou mírou. Trestná činnost obviněné při dekompenzaci stavu by se mohla opakovat, a proto znalkyně doporučuje uložení ochranného léčení ve formě ambulantní.

S ohledem na shora uvedené je zřejmé, že Lída se dopustila trestného jednání ve stavu vyvolaném duševní poruchou a mohla by trestnou činnost opakovat (tedy její pobyt na svobodě je nebezpečný), je třeba zajistit ochranu společnosti. Návrh na uložení ochranného léčení psychiatrického ambulantní formou je tak plně odůvodněn.

Lída u psychiatra uvedla, že kradla, neřekla to dříve, protože se hodně styděla, pracovala jako učitelka a teď se tak projevila. Rozhodně popírá, že by do obchodů šla s úmyslem krást. To ji napadlo, až byla tam, kradla, i když měla peníze, nemohla si pomoci. Když má deprese, jen leží v posteli, když má mánie, myslí si, že jí patří svět a že si může vše dovolit. Již v minulosti se projevila manická nálada ve vztahu k věcem a obchodům, to neusměrnitelně nakupovala, dokonce i na to brala půjčky, postupně tuto situaci zvládla. Nyní se objevily krádeže v obchodech.

Psychiatr popsal spolupráci posuzované jako dobrou, také náhled na chorobu je u ní vytvořen, znalkyně se domnívá, že bude postačující ochranná léčba psychiatrická ambulantní formou. Současný stav je dobrý. Ještě koncem minulého roku měla Lída problém se udržet a něco nevzít, chodila raději nakupovat v doprovodu. Nyní trénuje nakupování již sama, nemá tendence něco brát, cítí se velmi dobře, nové léky hodnotí pozitivně, „moc mi to pomohlo.“

Závěr: ve věci je nařízeno jednání za účelem vydání rozhodnutí.

5.Kazuistika

Jméno: Petra

Rok narození: 1977

Stav: rozvedená, 2 nezl. děti v pěstounské péči

U soudu vedeno: 4 věci

Průběh situace:

- Petra v období od 9. 4. 2010 do současné doby, vyjma období od měsíce února 2011 do měsíce září 2011, neplní svoji vyživovací povinnost na svoje 2 nezletilé děti, které byly rozsudkem svěřeny do pěstounské péče, ačkoli jí tato povinnost vyplývá přímo ze zákona o rodině a navíc jí je přesně stanovena pravomocným rozsudkem, kdy je povinná přispívat na výživu nezletilé dceři částkou 300,- Kč měsíčně a nezletilého syna částkou 200,- Kč měsíčně, splatných do každého 15. dne v měsíci předem na účet Úřadu práce ČR – krajské pobočka v J., pracoviště Ž., kterému na neuhrazeném výživném dluží celkovou částku ve výši 16.367,- Kč.

- k věci podala Petra vysvětlení, v té době byla hospitalizována v psychiatrické léčebně, trpí paranoidní schizofrenií, po propuštění se chtěla zdržovat na adrese přechodného bydliště Vyživovací povinnosti si je vědoma, výživné neplatí a dluží asi 15 tis. Kč, neměla na hrazení peníze. V roce 2011 pracovala jen asi 3 dny, pak odešla pro zdravotní potíže, trpí onemocněním a bolestmi páteře, dále trpí paranoidní schizofrenií. Bere invalidní důchod ve výši 4.891,- Kč, jiný příjem nemá, stačí jí sotva na obživu. Do listopadu 2011 byla evidována na úřadu práce, od té doby je plně invalidní, do té doby dostávala asi 4 000,- Kč podpory. Před psychiatrickou hospitalizací žila u matky, dávala jí 1.000,- Kč na nájemné, za 1.200,- Kč., nakupovala potraviny, při hospitalizaci platí od ledna 2013 regulační poplatky 3.000,- Kč. Dluh uhradí po propuštění, jakmile si najde práci.

- proběhlo detenční řízení, na základě znaleckého posudku, byla vyslovena přípustnost jejího držení v Psychiatrické léčebně Jihlava bez jejího souhlasu, termín byl stanoven do 20.2.2014, Petra trpí duševní chorobou, v jejímž důsledku je nebezpečná sobě i okolí, selhává pro narušení volných schopností. Dále proběhlo řízení o rozsahu způsobilosti k právním úkonům, podnět podala její matka. Dle ní trpí psychickou poruchou, v jejímž důsledku nebyla schopná vykonávat péči o své děti, není schopna hospodařit s penězi, po-

starat se o sebe. Dle zprávy psychiatrické léčebny je tento návrh na místě. Selhává ve schopnosti zajistit existenční potřeby pro sebe a pro své děti, nemá reálné představy o řešení situace, ani schopnost a vůli aktivity realizovat. Jeví známky defektu osobnosti, není schopna samostatně činit plný rozsah právních úkonů, doporučuje se Petru omezit tak, že by mohla samostatně disponovat pouze malými finančními a materiálními prostředky, měla by být zastupována opatrovníkem i při jednání před úřady a veřejnými institucemi.

- Petra dle znalce uzavřela manželství s nekvalitním jedincem, záhy se ocitla bez jeho podpory, po porodu opětjevily paranoidní projevy, péči nebyla schopna zvládat, děti byly svěřeny její matce. Ač na ní byla závislá, obviňovala ji z týrání dětí, podávala na ni trestní oznámení, měla nadnesené, zcela nereálné pány. Její hospitalizace se opakovala, až byla dlouhodobě hospitalizována. Dlouhodobou ústavní léčbou se podařilo produktivní příznaky potlačit a redukovat, zůstávají ovšem stále změny osobnosti a defekt jako důsledek chronického a psychotického onemocnění.

- nyní se Petra cítí na propuštění, intenzivně pracuje ve spolupráci se sociální pracovníci na zajištění bydlení, kde jde o chráněné bydlení pro psychiatrické pacienty, doufá ve větší toleranci okolí, měla by o i odtud blízko k dětem. Matce je vděčná za pomoc a plánuje si budoucnost s dětmi.

Závěr: Okresní státní zastupitelství navrhuje, aby Petře bylo uloženo ochranné psychiatrické léčení v ambulantní formě.

6. Kazuistika

Jméno: Marta

Rok narození: 1986

Stav: svobodná, 2 nezl. děti, bez zaměstnání

U soudu vedeno: 12 věcí

Průběh situace:

Marta měla již v dřívější době zkušenosti s krádežemi, má 2 nezl. děti, otce dětí nezná.

- dne 13. 11. 2010 na diskotéce za přítomnosti nejméně 80 dalších hostů se v prostoru vedle tanečního parketu navzájem slovně a fyzicky napadaly a urážely a přitom se i válely

na zemi, přičemž Marta kousla do druhého prstu levé ruky Kláru, čímž jí způsobila ránu kousnutím, v důsledku čehož byla po dobu 3 týdnů omezena v obvyklém způsobu života,

Tedy: jinému úmyslně ublížila na zdraví, dopustila se na místě veřejnosti přístupném výtržnosti tím, že napadla jiného

Čímž spáchala: přečin ublížení na zdraví, přečin výtržnictví

Rozhodnutí: Martě byl uložen úhrnný trest odnětí svobody v trvání 6 měsíců s odkladem na zkušební dobu 1 roku.

Závěr: Marta se osvědčila ve zkušební době podmíněného odsouzení, které jí bylo stanoveno na dobu 1 roku trestním příkazem.

7. Kazuistika

Jméno: Tereza

Rok narození: 1966

Stav: svobodná, 1 nezl. dítě, bez trvalého pracovního poměru

U soudu vedeno: 35 věcí

Průběh situace:

- dne 27.2.2011 kolem 12.00 hod., v době trvání uloženého zákazu činnosti spočívajícího v zákazu řízení motorových vozidel, který jí byl na dobu 16 měsíců uložen rozhodnutím městského úřadu - odbor dopravy, ze dne 3.3.2010, řídila osobní automobil tovární značky Škoda Forman, bez platné technické kontroly, přičemž byla před kontrolována hlídkou Policie ČR Dopravní inspektorát Žďár nad Sázavou,

Tedy: mařila výkon rozhodnutí jiného orgánu veřejné moci než soudu tím, že vykonávala činnost, která jí byla takovým rozhodnutím zakázána

Tím spáchala: přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání

Rozhodnutí: trestu odnětí svobody v trvání 7 měsíců, výkon uloženého trestu podmíněně odkládá na zkušební dobu v trvání 2 roků. Tereze se ukládá trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení všech motorových vozidel na dobu 3 let.

Ze zpráv Policie ČR, výpisu z evidenční karty řidiče a podle opisu rejstříku trestů soud zjistil, že Tereza od uložení citovaného trestu vedla řádný život. Státní zástupce okresního státního zastupitelství udělil souhlas k vydání rozhodnutí, že se podmíněně odsouzená ve zkušební době osvědčila.

- dne 20.7.2011 kolem 10.50 hod., v době trvání uloženého trestu zákazu činnosti spočívajícího v zákazu řízení motorových vozidel, který jí byl na dobu 24 měsíců uložen trestním příkazem OS ve Ž. ze dne 29.4.2011 řídila osobní automobil Honda Civic, přičemž byla kontrolována hlídkou Policie ČR, Dopravní inspektorát Žďár nad Sázavou,

Tedy: mařila výkon rozhodnutí soudu tím, že vykonávala činnost, která jí byla takovým rozhodnutím zakázána.

Tím spáchala: přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání

Rozhodnutí: trest obecně prospěšných prací ve výměře 150 hodin, dále se Tereze ukládá trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení všech motorových vozidel na 2 roky.

Závěr: vzhledem k výše uvedeným skutečnostem rozhodl soud tak, že se podmíněně odsouzená ve zkušební době osvědčila. Tereza opakovaně i přes zákazy jezdí autem dále.

6.3 Řízené rozhovory

Rozhovory byly vedeny se 3 sociálními pracovníky, kteří se při rozhovorech vzájemně doplňovali a jejich odpovědi byli shodné.

Otázka č. 1

„Jak velký význam má pomoc sociálních pracovníků při návratu osoby z výkonu trestu do normálního života?“

„Sociální pracovník nezastupuje represivní složku věznice, již ve VTOS podává odborné rady, které se týkají dokladů, zprostředkovává pomoc s kurátorem pro dospělé, velký vliv má samozřejmě rodinné zázemí, kam se odsouzená vrací. Dále uvádí, že „velikost“ významu záleží na tom, zda se odsouzená vrací do rodinného prostředí, které je funkční. Pokud se odsouzená nemá kam vrátit (hlavně ubytování) je význam sociálních pracovníků veliký.“

Otázka č. 2

„Do jaké míry trestané spolupracují a využívají pomoci a rad z Vašeho pohledu?“

„Hlavním problémem je to, že musí klientky chtít sami, případně dlouhodobou sociální práci být navedeni k svépomoci. Je to vše na bázi dobrovolnosti. Klientka je nepřitelem sama sobě. Dále spolupracují a využívají pomoci dle intelektových schopností odsouzených žen a dle rodinného zázemí, rodina je schopna sama pomoci, odsouzená však může využít odborné poradenství, obecně platí, že odsouzená s vyšším intelektem spolupracuje více a s vlastní aktivitou.“

Otázka č. 3

„Jaké jsou nejčastější problémy klientek po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, které s nimi řešíte?“

„Nejčastější řešené problémy: možnosti ubytování, vyřízení osobních odkladů (např. občanský průkaz, rodný list, pas), varianty vývoje a následků životní situace, vyřizování dávek pomoci v hmotné nouzi, další sociální služby, aktivity, zdroje pomoci, poskytování sociálních služeb a využívání běžné dostupných zdrojů pro zabránění sociálního vyloučení, informaci o možnostech podpory členů jeho rodiny, pokud se podílejí na společné domácnosti.“

Otázka č. 4

„Jaká nová opatření byste navrhovali, aby přechod z vězení do normálního života byl pro tyto osoby úspěšný?“

„Z mého pohledu je pomoc dostatečná, ale ne všichni toho chtějí využít, jak již je uvedeno, shora, záleží na každém klientovi. Problém s nezaměstnaností je celkový, ale pokud není práce, mohou klienti využít sociální výhody.“

Otázka č. 5

„Co v České republice postrádáte ve službách pro odsouzené po ukončení výkonu trestu odnětí svobody?“

„Navrhoval bych lepší provázanost systému, dále více adresných rekvalifikací, neboť nabídky rekvalifikací nekorespondují s požadavky trhu práce, více azylových ubytoven pro

ženy, dále dostupné sociální bydlení. Jde o to, že majoritní společnost někdy nechce z neznalosti sociální služby podpořit a vnímá to tak, že čím více služeb, tím více klientů a druhotných problémů. Pokud jsou klienti aktivní, mají dostatečný sociální servis a informace, jak tento servis s vlastním aktivním přičiněním využít.“

6.4 Analýza kazuistik a rozhovorů

V kvalitativním výzkumu bylo zpracováno 7 kazuistik. V první kazuistice je popsán případ Jany, která úmyslně ohrožuje rozumový, citový a mravní vývoj dítěte tím, že mu umožnila, vést zahálčivý život, čímž spáchala přečin ohrožování výchovy dítěte. Výchovou se rozumí záměrné, cílevědomé působení, které má vliv na všestranné formování osobnosti. Jak vyplývá z případu Jany, tak si neuvědomuje následky svého chování, které souvisejí s výchovou její dcery. I přes opakované tresty nadále zanedbává výchovu i svoji vyživovací povinnost.

Druhý případ rovněž poukazuje na nedostatky výchovy Marie, která svým opakovaným a nepřijatelným jednáním způsobila psychické následky své nezl. dceři a nezl. synovi, které mají projevy syndromu týraného dítěte. Tato žena vychovává dalších 5 nezl. dětí, proto zde byl stanoven dohled za pomoci sociálních pracovníků, aby bylo relativně sledováno chování obžalované k jejím dalším dětem a mohlo se předejít včasnému odstranění zjištěných závad ve výchově.

Třetí případ je velice smutným příběhem. Jde o mladou maminku Evu, která má přes mladý věk 3 nezl. děti, tedy v současné době už jen 2 nezl. děti, neboť syna se již nepodařilo zachránit. Dle mého názoru mladí lidé čím dál méně respektují svoje povinnosti rodičů, je s nimi horší spolupracuje a dochází k tomu nejhoršímu, jejich chování odnáší ti, kteří se nemohou bránit. Jejich žebříček hodnot je nastaven jiným, dle mého mínění, špatným směrem.

Čtvrtý případ Lídy popisuje trestné jednání ve stavu vyvolaném duševní poruchou. Zde je důležité rozpoznat ochranu společnosti s návrhem na uložení ochranného léčení psychiatrického ambulantní formou.

V páté kazuistice je popsán případ Petry, která je v současné době zbavena právní způsobilosti a byl a jí navržena dlouhodobá ústavní léčba, kde by se podařilo produktivní příznaky potlačit a redukovat. I v tomto případě spolupracuje se sociální pracovníci nejen ohledně zajištění bydlení, ale i v dalším řešení její tíživé situace.

V šestém případě Marty je pozitivní výsledek a to že ač přes svůj přečin ublížení na zdraví, a přečin výtržnictví se ve zkušební době podmíněného odsouzení osvědčila.

Sedmý příběh pojednává o opakovaném porušování zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel.

V první odpovědi se pracovníci Věznice Světlá nad Sázavou shodli, že pomoc sociálních pracovníků je veliký. Velkým významem, dle jejich názoru, je však také fungující rodinné prostředí, do kterého se osoby po výkonu trestu vrací, toto však sociální pracovníci ovlivnit nemohou.

Ve druhé otázce se shodli na tom, že klientky se musí chtít zařadit sami, jde o dobrovolnost samotné klientky. Je zaměřena na míru spolupráce a využití pomoci sociálního pracovníka ze strany odsouzených. V tomto se dotazovaní shodli na tom, že tato míra je závislá na motivaci klientky. Využití práce sociálního pracovníka je ryze dobrovolná, záleží na samotné odsouzené, zda rady a pomoc sociálního pracovníka využije či nikoliv. Mnohdy je tato spolupráce ovlivněna i výší intelektu. Dle dotazovaných obecně platí, že odsouzená s vyšším intelektem spolupracuje ve větší míře a s vyšší aktivitou, než odsouzená se základním vzděláním.

Ve třetí otázce se dva ze tří respondentů shodli, že nejčastěji řešené problémy jsou spojené s možnostmi ubytování, vyřízení osobních dokladů a následky životní situace, kdy se, ne vždy, setkají s ochotou, pochopením a vstřícností.

Čtvrtá otázka je věnována novým opatřením úspěšného návratu, kde tato pomoc je dostatečná, ale jak již je shora uvedeno, ne všichni nabízenou pomoc chtějí využít.

V páté otázce se oslovení respondenti opět shodli v lepší provázanosti systému, dále více adresných rekvalifikací. V dnešní době je už i tak náročné sehnat práci pro běžného člověka, natož pro člověka, který se vrací po výkonu trestu a s popsáním trestným rejstříkem.

6.5 Návrhy a opatření

Zařazení osob po výkonu trestu do společnosti je velmi komplexní a složité. Příčiny začlenění osob při sociálním zařazení má hodně důvodů. Podle shora uvedeného a dle mého mínění, je nejdůležitější součinnost a snaha samotných osob propuštěných žít v souladu se zákonem a především chtít se začlenit do společnosti. Na druhé straně zde musí být také snaha společnosti odpustit pachatelům kriminálního chování a nabídnout jim možnost a pomoc při jejich sociálním začlenění a resocializaci, neboť jen tak mohou padnout bariéry, které brání sociálnímu fungování jedince.

Velmi důležitým faktorem po návratu z vězení je rodina. Důležitým faktorem je i práce. Práce je velice důležitá, neboť je spojena s výdělkem a finančními prostředky, jejichž nedostatek vede k opakování trestné činnosti. Nedostatek finančních prostředků má za následek ohrožující způsob života a následné sociální vyloučení.

Sociální pedagogika, samostatná vědní disciplína v systému pedagogických věd, zkoumá výchovné působení na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny dětí, mládeže a dospělých. Zabývá se širokým okruhem problémů, jako poruchou rodin a poruchou rodičovství, náhradní rodinnou výchovou, delikvencí, agresí, drogovou závislostí, resocializací a reedukací trestaných a následně odsouzených osob, prostitucí, týráním a zneužíváním dětí, bezdomovci a mnoha dalšími problémy, z nichž některé zůstávají stejné jako před staletími a jiné, přinášející moderní doba. Jejím obsahem je také sledování vlivu prostředí na výchovu, které jedince ovlivňují. A proto je považována za hraniční vědu, disciplínu na pomezí pedagogiky a sociologie, která zkoumá právě vztahy mezi prostředím a výchovou

Přínos nejen pedagogů, ale i sociologů, filozofů a neposledně zakladatelů různých spolků, organizací a sdružení spočívá v tom, že měli a dodnes mají nezastupitelné místo v edukačním procesu zaměřeném na vědní obor sociální pedagogika, která je jednou z disciplín samostatné vědy pedagogiky, zabývající se výchovou a vzděláváním člověka v jeho nejrůznějších sférách života.

Cílem diplomové práce bylo popsat cyklus kriminálního chování a zhodnotit, jak velký význam má pomoc sociálních pracovníků při návratu osob z výkonu trestu do normálního života, spolupráce s trestanými, jejich navrhovaná opatření při přechodu z vězení do normálního života, aby byl pro tyto osoby úspěšný. Cíl práce byl splněn.

Z provedeného výzkumu vznikla potřeba řešit provázanost systému a spolupráce jednotlivých institucí např. při vyřizování dokladů, přidělování sociálních dávek a dalších sociálních a materiálních potřeb, chybí i větší spoluúčast státu. Nejvážnější potřeba je možnost zaměstnání. Klientky často nemohou uspět na trhu práce, k jejich úspěšnosti by přispěla adresná rekvalifikace, neboť nabídky nekorespondují s požadavky trhu práce. Překážkou v úspěšnosti při hledání práce je i jejich záznam v rejstříku trestů. A v tomto momentě, dle mého názoru, selhávají jejich cíle a předsevzetí, začínají znovu pociťovat nutnost uchýlit se k opakované trestné činnosti.

Další vliv na začlenění má i míra vzdělání. Většina klientek je bez vzdělání, které je rovněž spojené s otázkou zaměstnání. Osoby bez vzdělání mají menší naději při hledání práce. Potřeba spočívá i v rodinném zázemí a okruhu přátel. Po propuštění potřebují osoby podporu svého okolí. Toto prostředí však nemůže být závadné. Tam, kde se objevovala trestná činnost, je riziko recidivy klientek zvyšující, neboť je ovlivněna starými kontakty z okolí.

Velkým a přínosným opatřením, by dle mého názoru, byl navazující a fungující program po propuštění odsouzených na svobodu. Osoby se stejnými problémy by zde mohli setkat, mluvit o nich, radit se s odborníkem, navzájem by se podpořili.

Neméně důležitým faktorem je i pomoc při vytvoření pracovních návyků, které si ve vězení vytvořily. „*Cílem ministerstva je hledat společně s dalšími organizacemi vládními i nevládními možnostmi, jak oslovit zaměstnavatele, aby lidem propuštěným z vězení umožnili pracovat. V tomto směru nám pomáhají i evropské fondy, které umožňují zřizovat dotovaná pracovní místa. Tento projekt včetně přístupu úřadu práce a města Kutná Hora je příkladem velmi dobré praxe! Samozřejmě naší prioritou je i podpora pracovních návyků přímo ve vězeňských zařízeních, protože lidé si obvykle přenášejí na svobodu vzorce chování, jež získali v době pobytu za mřížemi,*“⁸³

Dalším vhodným opatřením pro osoby po výkonu trestu by mohlo být zpracování manuálu, který by těmto osobám pomohl, jak mají udělat první bezchybné kroky, aby věděli, jaké

⁸³ <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=334801>

mají nároky, ale i povinnosti, dále rady, týkající se krizových situací. Myslím, že toto zpracování by bylo velkou pomocí pro mnohé vracející se osoby.

Jak již jsem shora uvedla, důležité je i prostředí, kam se osoby po výkonu trestu vracejí. Přínosným opatřením by rozhodně byly „Domy na půli cesty“, které rozhodně pomáhají, snaží se chránit osoby od recidivy. Jde o vymanění z nevhodného prostředí a trávení volného času např. opravami nutných k chodu domu.

Zajímavým opatřením by bylo vhodné rozšiřovat a prohlubovat spolupráci s neziskovými nestátními organizacemi. Tím, že se osoba vymaní z nepříznivého vlivu, dochází k úspoře peněz a snížení recidivy.

Tato téma mne obohatilo, neboť mi pomohlo proniknout do problematiky, nad kterou se člověk běžně nepozastavuje nebo se na něj dívá zkresleně, neboť si myslí, že se ho to netýká.

Význam práce by mohl být přínosem i pro nové sociální pracovníky.

ZÁVĚR

V teoretické části jsem popsala postoj společnosti ke kriminalitě, podmínky, které se týkají trestu odnětí svobody člověka, stanovené zákonem o výkonu trestu odnětí svobody a vnitřním řádem věznic. Popsala jsem postpenitenciární péči a reintegraci osob po výkonu trestu odnětí svobody a možnosti zařazení. Věřím, že jsem tímto přispěla k přehledu a představě čtenářů.

Nejen teoretickou částí, ale i praktickou, jsem chtěla poukázat na význam sociálních pracovníků a jejich důležitost při návratu osob při jejich opětovném začleňování. Část teoretickou jsem podpořila i výsledky v praktické části.

Praktická část byla zaměřena na zpracování případové studie ze spisů Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou. Tyto případy přiblížily problémy současné společnosti, které vedou k trestnímu jednání a nad kterými by se společnost měla pozastavit. Na tyto kazuistiky navazují rozhovory sociálních pracovníků, z nichž vzešla nová opatření, která by mohla přispět k úspěšnému začlenění osob po výkonu trestu.

Z výzkumu vznikla potřeba lepší provázanosti systému, dále více adresných rekvalifikací, neboť nabídky rekvalifikací nekorespondují s požadavky trhu práce, více azylových ubytoven pro ženy a dále dostupné sociální bydlení a informovanost.

V průběhu výkonu trestu se již osoba připravuje a učí sociálním způsobům chování. Účelem trestu je výchova odsouzených, kteří se stávají pasivními členy společnosti. Mezi lidmi, kteří se snaží o nápravu, patří pedagogičtí vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci, kteří se snaží o péči smysluplnou a individuální, která je závislá od vzrůstajícího počtu odsouzených. Ne každý však tuto péči ocení a každý se může vzdělat a zaměstnat. Důležitá součást programu je vazba s venkovním světem, aby měla osoba šanci život nastartovat s novým začátkem, neporušovat zákony a svým špatným chováním neomezovat ostatní slušné občany. Po opuštění bran vězení se snaží ukázat správnou cestu bez recidivy, kterou by se člověk měl dát.

Opustit tyto brány věznic a stanout na svobodě, je pro některé jedince radost, představa, snaha začít nový život, na druhé straně jde o velkou psychickou zátěž, kterou může zařazení osob po výkonu trestu do společnosti způsobit, jde o velikou změnu, kterou jedinec není schopen bez pomoci sociálních pracovníků a předmětu sociální pedagogiky, zvládnout.

Vzdělání v oboru sociální pedagogika a příbuzných vedlejších oborech, se velmi významně osvědčilo při napomáhání v krizových životních situacích klientů, jak při odborném tak praktickém řešení jejich krizových stavů. Sociální pedagog jako profese velmi významně napomáhá nejen jedinci, ale i společnosti, neboť přispívá při řešení sociálně – patologických situací, protože řešení je dílčím při řešení sociálně patologických jevů projevujících se kriminalitou.

Nad všemi osobami, které se zařazují po výkonu testu do společnosti, však není třeba zlomit hůl, najdou se i takové osoby, které si zaslouží, abychom jim věřili.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bargel M., Mühlpachr P., a kolektiv, *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*, IMS, ISBN 978-80-87182-12-3

Biedermanová E., Petras M., *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, vydavatelství KUFR s.r.o., 2011, B 978-80-7338-115-8

Brožová, D., *Společenské souvislosti trhu práce*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, ISBN 80-86429-16-4

Černíková, V. a kol., *Sociální ochrana, terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. 2008, ISBN 978-80-73-138-0

Černíková, V., Markariusová, V., *Úvod do penologie*, Praha: Sociálně právní institut, 1997

Dalrymple T., *Život na dně*, ACADEMIA, Praha 2005, ISBN 80-200-1337-7

Davidová, I., Gojová, A., Gojová V., Melšová T., Tkadlečková T., Antoni, P., Giampaloli, K., Kvasnička R., Pěnkava, P., Polák, A., Sejbal J., *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*, Ostravská univerzita 2007, ISBN 978/80-7368-628-74

Dubský, J., Urban, L. *Sociální deviace*. 1. Vyd. Praha: policejní akademie České republiky

Fischer, S., *Etopedie v penitenciární praxi*, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006, ISBN 80-7044-772-92005. ISBN 80

Gojová, A., *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, Ostrava 2009, vyd. Ostravská univerzita v Ostravě, ISBN 978-80-7368-627-7

Gojová, A., Hortvíková P., Janoušková K., Kujevská L., Matoušek, J., Nedělníková, D., Pěnkava, P., Kvasnička, R., Nesětová I., Pala P., Štědrá, I., Vajdřáková, Z., Matoušková, I.,

Pavlsíková K., Franta M., *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory*, PITSTOPMEDIA, Ostrava 2007, ISBN 978-80-7368-329-0

Hendl, R., *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-040-2

Hyánek, V., Škarabelová, S., Řežuchová, M., *Rozbor financování nestátních neziskových organizací z vybraných veřejných rozpočtů – tedy, problémy, řešení*. Centrum pro výzkum neziskového sektoru XXX. e-cvns.cz

Chalupová K., Procházka, P., a kol., *Základy prevence kriminality pro pedagogické pracovníky*, vyd. TOGGA, 2012, ISBN 978-80-87258-96-5

Junášková A., *Problematika reintegrace po výkonu trestu odnětí svobody*, MU, Brno 2011

Janoušková K., *Metodické a koordinační dovednosti v sociálních službách, Sborník studijních textů pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory pověřené koordinační činností*, Ostrava 2007, ISBN 978-80-7368-229-3

Kraus, B., *Základy sociální pedagogiky*, 2008, Praha, Portál, s.r.o.

Marek, J., Strnad, A., Hotovcová, L., *Bezdomovectví*, Portál s.r.o., Praha 2012, ISBN 978-80-262-0090-1

Mareš, J., *Posttraumatický rozvoj člověka*, Grada Publishing a.s., Praha, ISBN 978-80-247-3007-3

Matoušek, O., a kol., *Metody a řízení sociální práce*, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-548-2

Matoušek, O., Koláčková, J., Kodymová P., *Sociální práce v praxi*, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-002-X

Mühlpachr P., *Sociální práce*, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2003

Mucha, I., *Sociologie, základní texty*, 3 vyd. Jesenice u Prahy, Tiskárna a vydavatelství 999, 2007, ISBN 978-80-86391-26-7

Novotný, O., Zapletal. J., *Kriminologie*, 3.přepracované vydání. Praha: ASPI. 2008

Nedbálková, K., *Spoutaná Rozkoš*, vyd. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha 2006, ISBN 80-86429-65-2

Netík, K., Netíková, D., Hájek.S., *Psychologie v právu*, 1. Vydání. Praha: C: H. Beck 1997, ISBN 80-7179-177-6

Nakonečný, M., *Základy psychologie osobnosti*, Management PRESS, Praha 1993, ISBN 80-85603-34-9

Pavlisková K., Franta M., *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory*, PITSTOPMEDIA, Ostrava 2007, ISBN 978-80-7368-329-

Rieger , Z., *Návrat k rodině a domů*, ISBN 978-80-7367-544-8

Sochůrek J., *Kapitoly z penologie, I díl, Úvod do teorie trestu a trestání*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-203-6

Sochůrek J., *Kapitoly z penologie, II díl, Teorie a praxe zacházení s vězňnými*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-204-3

Sochůrek J., *Kapitoly z penologie, III díl, Negativní jevy ve vězení*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-205-6

Šebek, J., *Základy trestního práva*, IMS Brno, Brno 2010

Říčan, P., *Psychologie osobnosti, obor v pohybu*, vyd. Grada Publishing 2., 2010, ISBN 978-80-247-3133-9

Vavřík M., *Úvod do sociální patologie*, IMS Brno 2009

Vágnerová, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 3. Rouš. Vyd. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-802-3

Záhorská, J., *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů*, Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-236-2

Zákony

Zákon č. 169/199 Sb. o výkonu testu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby ve znění pozdějších předpisů

Zákon České národní rady č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční strážní České republiky ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě

Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod

Jiné zdroje

Časopis České Vězeňství, 2/2002

Internetové zdroje

www.rubikoncentrum.cz

<http://zaměstnanost.poradna-prava.cz/diskriminace-odsouzených.html>

katolickezeny.cz/wp-content/obsah/Senat_seminar_zaznam_casti.pdf

<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=334801>

www.rubikoncentrum.cz/download/SPJ-mezi_vezenim_a_komunitou.pdf

www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/

www.e-cvns.cz.

www.sociologickevecery.fsv.cuni.cz/prace/2010/Cap.pdf

<http://www.epravo.cz/top/clanky/posuzovani-pachatele-pri-ukladani-trestu-16528.html>

<https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile>

www.vych.poskolak.cz/files/otazky/psy_socializace.doc

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

OS Okresní soud.

PMS Probační a mediační služba ČR.

NNO Neziskové nestátní organizace.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Rozhovor s pracovníci charitativní organizace

Příloha č. 2 – Rozhovory odsouzených ve Věznici Světlá nad Sázavou

PŘÍLOHA P I: NÁZEV PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Rozhovor s pracovnící charitativní organizace

Rozhovor s Mgr. Janou Kincovou Křížkovou – koordinátorkou projektu AL PASO pro okres Žďár nad Sázavou.

Služba je provozována v pronajatých nebytových prostorách v hotelovém domě Morava. Komunikaci s klientem je vyhrazena samostatná místnost, která splňuje náležitosti hygienických norem a zaručuje nerušené a tiché prostředí, pracovníci služby jsou vybaveni mobilním telefonem a notebookem. Časový rozsah poskytované služby je ve čtvrtek 8.00 – 14.00 hod. Je možnost domluvy individuálního termínu kdykoli během pracovního týdne.

1. „ Jak vznikl projekt AL PASO, komu je určen a jaké je poslání?“

„Oblastní charita Žďár nad Sázavou ve spolupráci s ostatními Charitami v kraji Vysočina a sociální firmou Semitam rozšířila od července letošního roku nabídku svých služeb o novou cílovou skupinu. Jde o pomoc a podporu osobám, které se opakovaně vrací z výkonu trestu odnětí svobody a mají trvalé bydliště v Kraji vysočina. Podpůrný program s názvem AL PASO, který je určen dospělým a mladistvým osobám vracejícím se z výkonu trestu odnětí svobody s bydlištěm v regionu Žďár nad Sázavou, nebo jejich rodinným příslušným, je v místní Charitě novinkou. Finance na něj získali pracovníci síťového projektu prostřednictvím Kraje Vysočina z grantu Ministerstva vnitra. Posláním AL PASA Vysočina je poskytovat terénní program lidem, kteří se vrací z výkonu trestu odnětí svobody. Nabídnou jim pomoc při odstraňování bariér, které jim brání v sociálním začleňování, a to formou kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutickými činnostmi a pomocí při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“

2. „Co je smyslem projektu?“

„Smyslem tohoto projektu je překlenout společně s klientem kritické období přechodu z chráněného prostředí do běžného života se všemi právy a povinnostmi. Pokoušíme se tak snížit četnost recidiv, alkoholismu a jiných forem sociální patologie.“

3. „Jaké metody práce používáte, pokud jsou osoby ještě ve vězení?“

„Metody a formy práce před i po návratu koordinuje vedoucí služby s metodickou podporou supervizora a dalších odborníků.

Individuální rozhovor:

Je základní stavební prvek individuální práce s klientem. Má široké uplatnění v diagnostice, ventilaci, racionálním rozboru a jiných formách komunikace. Představuje plánovitý postup s určeným cílem. Souží zároveň k navození atmosféry spolupráce a důvěry.

Písemný kontakt:

Písemný kontakt předchází osobnímu individuálnímu rozhovoru. Souží k udržování kontaktu a navazování důvěry v době, kdy je klient ještě ve výkonu trestu odnětí svobody. Společně s pracovníkem se touto formou připravují na výstupní den a na postupné zařazování do běžně fungující společnosti.

Beseda:

Hromadná informační akce pro potenciální klienty přímo v objektu věznic. Účastníci se dozvědí základní informace o službě, seznámí se s konkrétními pracovníky, mohou se zapojit do diskuse.“

4. „Jak popíšete jednotlivé činnosti služby?“

„Zprostředkováváme kontakt se společenským prostředím, přizpůsobení se běžné sociální realitě, nácvik dovedností v nových sociálních situacích v kontextu společenských změn. Změna neaktuálních a překonaných životních postojů. Snaha o přiměřenou aspirační úroveň a cesty k dosahování životních cílů. Začlenění klienta do neformálních komunitních struktur.“

5. „V čem spočívá práce v terénu, tzv. asistenční služba?“

„Aktivity „doprovázení“ klienta při zajištění běžných životních potřeb – ubytování, zaměstnání, sociální dávky, vyřízení osobních dokladů. Možnost terénní formy práce a asistence při náročnějších administrativních úkonech. Asistence v terénu je zároveň podporou klienta při zvládnutí stigmatizace v běžném společenském styku. Nácvik sebeobsluhy, hospodaření s rozpočtem, plánování. Psychosociální pomoci při zvládnutí každodenních i mi-

možných životních situací. Nekonfliktní životní styl musí klienta uspokojovat a bavit. Možnost individuální případové práce zaměřené na získávání náhledu na dřívější jednání, prevence recidivy – využívání praktik psychoterapie. Práce na poznání sebe sama jako základ pro kvalifikované rozhodování v různých životních situacích. Součástí programu je navázání kontaktů s rodinou, dětmi, případně výchova k odpovědnému přístupu k partnerství a rodičovství, posilování sebeúcty a odpovědnosti za vlastní život. Vypořádání se s vlastní minulostí, obnovení vztahů s rodinou, vytváření hodnotných přátelských vztah, vyrovnání dluhů, omluva poškozeným, získání pravidelného finančního příjmu, stabilní bydlení, získání pokory a respektu k sobě samému i ostatním. Program akceptuje potřebu člověka vyrovnávat se s vlastním svědomím jako formu psychohygieny umožňující oddělit minulé delikty od plánů do budoucna. Nabídka a možnost zprostředkování duchovních hodnot.“

6. „ Máte nějaké principy služby?“

„Pracovníci jsou si vědomi toho, že klient může být ve své situaci okolím stigmatizován. Bez souhlasu klienta nesmí být o jeho osobě poskytnuty informace mimo službu – *diskrétnost*.

Klient má možnost se účastnit rozhodování o záležitostech, které se jej týkají. Jeho názory a rozhodnutí jsou respektovány a brány vážně – *respektování volby klienta*.

Po klientovi není požadována žádná finanční úhrada za účast ve službě – *bezplatnost*.

Poskytovatelem služby je Diecézní charita Brno, což je nezávislá, nestátní organizace. Díky tomu jednají pracovníci v zájmu klienta nezávisle na ostatních institucích, organizacích, osobách apod. – *nezávislost*.“

7. „Jsou zapojeni klienti do rozhodování o využití služby, je zpětná vazba?“

„Klienti služby mohou kdykoli říci svůj názor, vznést dotaz či připomínku k chodu služby, při tvorbě i hodnocení jejich individuálního plánu. Každé 3 měsíce anonymně vyplní klienti dotazník spokojenosti s činnostmi služby. Opodstatněné připomínky se vyhodnotí na poradě týmu a mohou revidovat poskytované činnosti. Existuje schránka přání, připomínek a pochval, je přístupná na společné chodbě. Slouží jako možnost vyjádření svých připomínek, postřehů, brblání, pochval. Stížnosti jsou přijímány na daném formuláři a řešeny.

Schránka anonymních přání a stížností je přístupná pro všechny na společné chodbě, mohou být do ní vkládány anonymní připomínky a dotazy.“

8. „Spolupracujete s dalšími organizacemi?“

„Oblastní charita Žďár nad Sázavou oslovila i další spolupracující organizace jako je Probační a mediační služba, Odbory sociálních věcí Městských úřadů ve Žďáře nad Sázavou, Velkém Meziříčí, Bystřici nad Pernštejnem a v Novém Města na Moravě, Úřad práce a další organizace v regionu, které jsou v kontaktu s touto cílovou skupinou.“

9. „Chcete říci něco závěrem?“

„Věřím, že se nám společně podaří zamezit opakované recidivě alespoň u procenta našich budoucích klientů. I to považuji za úspěch“.

Děkuji za rozhovor.

Příloha č. 2 – Rozhovory odsouzených ve Světlé nad Sázavou

A – Situace odsouzených před odsouzením

1. „Pocházíte z úplné rodiny? Měla jste v dětství a mládí výchovné problémy?“

Ze získaných odpovědí odsouzených bylo zjištěno, že 6 odsouzených pochází z úplné rodiny a 2 ne, z nichž jedna byla vychovávána babičkou a přiznává se, že v mládí měla výchovné problémy, často chodila za školu a byla problémová

2. „Jste vdaná, máte děti?“

Stav u odsouzených je 3 svobodné, 3 rozvedené a 2 vdané a všechny mají děti.

3. „Byla jste před nástupem do vězení v kontaktu s rodinou?“

Odsouzené jednoznačně uvedly, že byly a jsou v kontaktu s rodinou

4. „Měla jste před nástupem do vězení práci a ubytování?“

Ohledně ubytování bylo zjištěno, že 7 odsouzených ubytování mělo, pouze jedna neměla, 4 práci měly a 4 neměly.

5. „Jaká byla Vaše životní situace v době před spácháním trestného činu? Co Vás k jeho spáchání vedlo?“

Ke svojí životní situaci shodně uvedly, že byla dobrá, ke spáchání trestného činu je u 7 vedla tíživá finanční situace a u jedné drogy.

B – Život ve výkonu trestu odnětí svobody

6. „Kolikrát a jak dlouho jste byla ve výkonu trestu?“

6 odsouzených bylo 2 krát, 1 byla 4 krát a 1 byla 5 krát.

7. „Myslíte si, že Váš trest je spravedlivý?“

Na tuto otázku odpověděly 3 odsouzené, že jsou přesvědčeny, že trest je nespravedlivý, 3 souhlasily a 1 uvedla, že první trest byl spravedlivý, druhý trest ne a 1 odsouzená si nebyla jistá, určité výhrady by měla, ale neuvedla jaké.

8. „Co pro Vás je ve vězení nejtěžší?“

V této otázce se 7 odsouzených shodlo, že odloučení od rodiny, jedna uvedla, že nemá u sebe děti a jedna k tomu ještě dodává ztrátu soukromí a spoluvězeňkyně, které nemají sociální a hygienické návyky, neznají ohleduplnost.

9. „*Jaké jsou ve věznici vztahy mezi sebou a vztahy s personálem věznice?*“

Na tuto otázku 5 odsouzených uvádí, že dobré, 1 odsouzená normální, nemá problém, 1 odsouzená nemá s tím žádné problémy, vchází s oběma stranami, 1 odsouzená uvádí, jak kdo a podle toho, s kým, nemá žádné problémy, aby nevycházela s ostatními.

10. „*Jste umístěna na výstupním oddělení věznice? Je to pro Vás přínosem?*“

Všech 8 odsouzených uvádí, že nejsou umístěny na výstupním oddělení věznice.

11. „*Blíží se Váš návrat na svobodu, jak se cítíte?*“

1 odsouzená uvádí, že ještě 3 roky, ale přesto plánuje budoucnost, 1 odsouzené se blíží podmíněné propuštění a uvádí, že to není jistá svoboda, ale je to hrůza, protože neví, co má očekávat, 2 odsouzené se cítí strašně, 1 odsouzená uvádí, že se blíží 1,5 roku a těší se na svobodu a 3 odsouzené ho mají ještě daleko, neplánují.

12. „*Změnilo Vás vězení? Má nápravný efekt?*“

V této odpovědi padlo 8 shodných odpovědí, že ano, jedna k tomu dodává, že změnila sama sebe, jedna nevěděla, zda k lepšímu? Dle jejího názoru nápravný efekt v žádném případě vězení nemá.

13. „*Máte obavy z návratu do společnosti?*“

V této odpovědi mě udivilo, že 7 odsouzených uvedlo, že nemá, a jedna jen trošku.

C – Návrat na svobodu

14. „*Co pro Vás bude po opuštění věznice nejtěžší?*“

Na tuto otázku 5 odsouzených uvedlo najít si práci, jedna dodává dluhy a srovnat se, 1 odsouzená považuje za nejtěžší dát se do klidu, 1 odsouzená chce získat svého malého syna zpět a pro 1 odsouzenou nic, má zázemí i práci u přítele ve firmě.

15. „*Měla jste (nebo budete) po opuštění věznice kam jít (přístřeší)?*“

Všech 8 odsouzených má kam jít, ale jedna chce začít nový život jinde.

16. „Jaké další komplikace jste musela nebo budete muset řešit (práce, dluhy)?“

V této otázce 1 odsouzená uvádí, že nemusí řešit nic, 2 odsouzené dluhy a 5 odsouzených dluhy, práci.

17. „Jste v současné době v kontaktu s rodinou?“

Všech 8 odsouzených shodně sdělilo, že jsou v kontaktu s rodinou.

18. „Pokuste se, prosím, stručně popsat, jaké jsou největší obtíže pachatele TČ po propuštění na svobodu.“

7 odsouzených uvádí, že práce, neboť chtějí výpis rejstříku z trestů, ve kterém jsou záznamy a to velký vliv při shánění práce, z toho ještě 2 odsouzené uvádějí bydlení, 2 odsouzené peníze do začátku, a jedna odsouzená má strach z potíží v získání svého malého syna z dětského domova do své péče, 1 odsouzených vidí problém u lidí z podsvětí.

19. „Jak Vás přijalo okolí po odchodu z věznice? Mělo okolí otažitý přístup?“

Odpovědi u 7 odsouzených jsou shodné, myslí si, že normálně, dobře a jedna neví, jak má vědět, do hlavy druhých nevidí...

20. „Myslíte si, že veřejnost má o pobytu ve vězení reálné představy?“

K této otázce uvedli v 6 případech, že veřejnost absolutně a rozhodně nemá reálné představy a 2 odsouzené uvádí, že asi ano, každý to posuzuje podle svého.

D – Spolupráce s institucemi

21. „Když jste (nebo budete) odcházela z brány věznice, věděla jste, kam máte jít (instituce)? Poučil Vás někdo o možnostech?“

V této otázce bylo 7 odpovědí kladných, začátkem pro ně byl pracovní úřad, 1 odpověď byla záporná s tím, že byla poučena pouze kurátorem.

22. „Navštívila jste sociálního kurátora? Pomohl Vám podle Vašich představ?“

V této odpovědi uvedlo 5 odsouzených, že ano, z nichž jedna uvádí, že jí dal 1.000,- Kč a nic víc, 1 odsouzená zatím s ním nemá zkušenost a 2 odsouzené uvádějí, že ne.

23. „Jaké další instituce, které Vám pomohly, jste navštívila (nebo navštívíte)?“

Odpovědi bylo od 3 odsouzených, že žádné, postaraly se o sebe samy, 5 odsouzených uvedlo, že Úřad práce, sociálního kurátora, charitativní organizaci.

24. „Myslíte si, že je těchto pomáhajících institucí dostatek? Pokud ne, tak jaké služby postrádáte?“

Ve čtyřech případech si myslí, že ano, 4 spoléhají samy na sebe, nevyhledaly je.

25. „Kde a jak získáváte informace o tom, kdo by Vám mohl pomoci?“

1 odsouzená spoléhá sama na sebe, 1 odsouzená s Probační a mediační službou, 2 odsouzené se sociálním kurátorem a 5 odsouzených se sociálními pracovníky ve VTOS.

26. „Myslíte si, že je propuštěným z výkonu trestu věnována dostatečná pozornost a péče?“

2 odsouzené uvádějí, že ne, proto je opakovaná trestná činnost, 4 odsouzené ano, 2 neví.

A na závěr dvě otázky:

27. „Chtěla byste sama dodat něco, na co jsem se netázala?“

K této otázce se nechce nikdo nic dodat, pouze 1 neví a uvádí, že snad by měla existovat ubytovna pro propuštěné, než se sami postaví na vlastní nohy ...

28. „Jaké jsou Vaše představy a plány do budoucna?“

První odsouzená uvádí, že momentálně jí brání pouze délka trestu, vše ostatní má naplánované a podmínky připravené pro zařazení se do společnosti a života. Druhá uvádí, že by chtěla žít řádným životem se svojí rodinou. Třetí chce žít normálním životem, čtvrtá by chtěla začít od začátku, nechce brát žádné grogy – nechce krást a doufá, že co si přeje a čeho chce docílit, tak že s jí to povede po všech stranách. Pátá by chtěla žít normální život se svou rodinou, užívat si vnoučat, ale brání jí výkon trestu po její odsouzení. Šestá se chce začlenit do společnosti, pracovat a být se svou rodinou, které miluje. Šestá i sedmá chce najít práci a být pořád se svojí rodinou, na které jim nejvíce záleží.